

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLİK
(ASTSUBAYLIK)
(1880 - 1914)**

NURİ KALKAN

2501111466

DANIŞMAN:

DOÇ. DR. GÜLTEKİN YILDIZ

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : NURİ KALKAN Numarası : 2501111466
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TARİH/ YAKINÇAĞ TARİHİ Danışmanı : DOÇ.DR.GÜLTEKİN YILDIZ
Tez Savunma Tarihi : 18.10.2019 Saati : 14:00
Tez Başlığı : OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLİK (ASTSUBAYLIK) (1880-1914)

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~EVÇOKLUĞU~~LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.MAHİR AYDIN		Kabul
2- DOÇ.DR.GÜLTEKİN YILDIZ		Kabul
3- DR.ÖĞR.ÜYESİ ZEKERİYA TÜRKMEN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR.MEHMET BEŞİKÇİ		
2- DR.ÖĞR.ÜYESİ ŞAMİL MUTLU		

ÖZ
OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLİK (ASTSUBAYLIK)
(1880 - 1914) NURİ KALKAN

Ordular hafif silahların üretilmesi ile birlikte hızla kalabalıklaşmaya başlamıştı. Değişen savaş taktikleri yeni bir komuta sistemi ve personeli ihtiyacını ortaya çıkarmıştı. Zorunlu askerlik sisteminin uygulanmaya başlaması sonrası büyük kitleleri ordunun bir parçası haline getiren bu yeni dönem, acemi erlerin gerek bürokratik işlerinin takibini, gerekse doğru eğitimin verilmesini zorunlu kılıyordu. Küçük Zabitler (Astsubaylar), bu sorunların çözülmesi için anahtar rol oynuyordu. Bu çalışma Osmanlı Ordusu'nun 1880-1914 yılları arasında küçük zabit sisteminin doğuşunu ve gelişimini gözler önüne sermek amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Düzenli ordu, Osmanlı Ordusu, zorunlu askerlik, küçük zabit, küçük zabit mektepleri.

ABSTRACT

PETTY OFFICERS IN THE OTTOMAN ARMY (NONCOMMISSIONED OFFICERS) (1880 - 1914) NURİ KALKAN

The armies quickly became crowded with the production of light weapons. Changing war tactics brought out the need for a new command system and personnel. This new era, which made the masses a part of the army after the implementation of the compulsory military service system, necessitated both the bureaucratic work of the recruits and the right education. Petty Officers (NCOs, non-commissioned officer) played a key role in solving these problems. This study was conducted in order to reveal the emergence and development of the Petty Officer system of the Ottoman Army between 1880-1914.

Keywords: Regular Army, Ottoman Army, Coscription, Petty Officers (NCOs, non-commissioned officers), Petty Officer's Schools.

ÖNSÖZ

Hızla gelişen ve değişen harp araç ve gereçleri, kalabalık orduların doğmasına sebep olmuştu. Tarlasında çiftçilikle uğraşan insandan ölüm makinaları kullanacak ve savaştacak askerler yaratmak, zorlu ve önemli bir dönüşümdü. Bu dönüşüm düzenli ve sistemli bir eğitim ihtiyacını ortaya çıkarmıştı. İhtiyaçları merkezi hükümet tarafından karşılanan askerlerin kışlaya attıkları ilk adımdan, tezkere alıp ayrıldıkları ana kadar pek çok bürokratik işlem ve eğitim, öğretim faaliyeti uygulanıyordu. Personel sayısı itibariyle gün geçtikçe büyüyen ordularda bahse konu faaliyetlerin sahada doğru şekilde yürütülmesi büyük önem taşıyordu. Modern orduların en temel ihtiyacının iyi eğitilmiş subay ve astsubaylara sahip olmak olduğu on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren anlaşılmıştı. Osmanlı Ordusu komutan heyeti de bu durumun farkındaydı. Küçük zabıt (astsubay) yetiştirmek amacıyla kışlalarda numune taburları ve Küçük Zabıt Mektepleri açılarak bu ihtiyaca cevap verilmeye çalışılmıştı. Bu çalışmamıza dönem olarak zamanın örnek ordusu olarak gösterilen Alman Ordusundan gelen heyetlerin Osmanlı kara ordusunu şekillendirdiği 1880 ile 1914 tarih aralığını seçtik.

Tezimizin ilk bölümünde küçük zabıt (astsubay) sisteminin Avrupa ordularında ortaya çıkış ve uygulanma sürecini ele almaya çalıştık. Diğer bölümlerde ise Osmanlı Ordusunda yaşanan gelişmeleri ve bu gelişmelerin küçük zabıtlık sistemine olan etkisine odaklandık.

Tez konusunu belirlerken on dört yaşından itibaren içinde bulunmaktan onur duyduğum Türk Silahlı Kuvvetleri'nde büyük bir gayret ve bağlılıkla görev yapmakta olan astsubaylarımızla ilgili olarak akademik alanda yapılacak çalışmalara öncü olmayı hedefledik. Tez sürecinin başlangıcında, astsubaylık sistemi tarihi üzerine yazılmış olan Emekli Astsubay Oktay YILDIRIM'a ait "*Astsubay Hakkında Her Şey*" adlı çalışma dışında bir çalışma bulunmadığını tespit ettik. Akademik anlamda yapılan çalışmaların tamamı ise Küçük Zabıt Mektepleri ve astsubay okullarında yürütülmekte olan eğitim yöntemlerini konu edinmişti. Sistemin Osmanlı Ordusunda ilk defa ortaya çıkışı üzerine kaleme alınmış müstakil hiçbir eser de bulunmamaktaydı. Dolayısıyla pek çok kitap, yönerge ve belge, acaba içinden astsubayları ilgilendiren önemli bilgiler çıkar mı merakıyla tarandı. Kaynak eksikliği nedeniyle çalışma oldukça yavaş ilerledi. Tezimizin konusuna esas teşkil eden tarih

aralığında astsubayların erbaş statüsünde olarak kabul ediliyor olması nedeniyle küçük zabitleri ilgilendiren meselelerin pek çok yönerge ve eserde ancak satır aralarında yer alıyor olması, çalışmanın yoğunluğunu düşürdü. Özellikle Birinci Dünya Savaşı öncesinde Küçük Zabit Mekteplerinden mezun olduktan sonra zabit olarak nasıp edilmiş astsubayların hatıratları tarandı. Fakat zaten sayıca az olan hatıratlar, kaleme alan zabitlerin küçük zabitlik (astsubay) dönemlerinden ancak birkaç cümle ile bahsetmeleri sebebiyle beklediğimiz verilere kaynak olmamıştır.

Bu vesile ile yüksek lisans ders aşamasında desteğini her daim yanımda hissettiğim sayın Prof.Dr. Mahir AYDIN'a ve oldukça uzun süredir tezimi tamamlamamı sabırla bekleyen danışmanım, sayın Doç.Dr. Gültekin YILDIZ'a minnettarlıkla birlikte teşekkürlerimi arz ediyorum. Ayrıca derslerinde bulunmaktan büyük keyif aldığım İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih ABD, Yakınçağ Tarihi bölümü hocalarım sayın Prof.Dr. Mehmet Ali BEYHAN, sayın Prof.Dr. Ali Fuat ÖRENÇ, sayın Doç.Dr. Neriman HACISALİHOĞLU, sayın Doç.Dr. Metin ÜNVER, sayın Dr.Öğr.Üyesi ŞAMİL MUTLU'ya, bütün süreç boyunca günün her saatinde arayacak kadar kendime yakın hissettiğim ve tanımaktan büyük mutluluk duyduğum Dr.Öğr.Üyesi Mustafa TANRIVERDİ'ye şükranlarımı sunarım. Sizleri tanımak benim için şerefti.

Nuri KALKAN
Çorlu - 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN ORDULAR VE KÜÇÜK ZABİTLİK (ASTSUBAYLIK)

GİRİŞ.....	1
1. MODERN ORDULAR VE OSMANLI ORDUSUNDA DEĞİŞİM	
1.1. Modern Ordular.....	3
1.1.1. Düzenli Ordu Kavramı.....	3
1.1.2. Zorunlu Askerlik Kavramı ve İlk Örnekleri.....	6
1.1.3. Düzenli Ordularda Rütbeli Personel.....	6
1.2. Avrupa Ordularında Küçük Zabitlerin Eğitimi.....	8
1.2.1. Prusya Ordusunda Küçük Zabitler.....	9
1.2.2. Fransız Ordusunda Küçük Zabitler.....	11
1.3. Küçük Zabitlerin Görev Ve Sorumlulukları.....	12
1.3.1. Küçük Zabitlerin Görev Ve Sorumlulukları “Blue Book”.....	13
1.4. II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Ordusunda Değişim.....	14
1.4.1. Nizam-ı Cedid.....	14
1.4.2. Asakir-i Mansure-i Muhammediyye.....	15
1.4.3. Teşkilat Yapısı ve Rütbelerde Gerçekleşen Değişimler.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK ZABİT EĞİTİMİ, TALİMGÂH VE MEKTEPLER

2. OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLERİN EĞİTİMİ.....	18
--	----

2.1. II. Meşrutiyet'e Giden Süreçte 31 Mart ve Küçük Zabitler	20
2.2. Küçük Zabit Mekteplerine Doğru	22
2.3. Küçük Zabit Numune Taburları	28
2.4. Küçük Zabit İptidai Ve Küçük Zabit Mektepleri	32
2.4.1 Küçük Zabit İptidaî Mektepleri.....	34
2.4.2. Küçük Zabit Mektepleri	38
2.4.3. Küçük Zabit İptidai Mektebi ve Küçük Zabit Mektebi Öğrenci Elbiseleri	43
2.5. Zabit Talimgâhları.....	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLERİN GÖREVLERİ VE	
ÖZLÜK HAKLARI	
3. OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLERE AİT GÖREVLER	45
3.1. Küçük Zabitlere Ait Genel Görevler	45
3.1.1. Takım Çavuşunun Görevleri	46
3.1.2. Başçavuş'un Görevleri	47
3.2. Rütbe Terfi Uygulamaları Ve Kıyafetler.....	48
3.2.1 Küçük Zabit Rütbe Terfi Uygulamaları	48
3.2.2. Küçük Zabit, Elbise ve Rütbeleri	51
3.3. Küçük Zabitlerin Özlük Hakları.....	53
3.3.1. Küçük Zabit Maaşları.....	53
3.3.2. Küçük Zabit Emeklilik Sistemi	55
SONUÇ	57
BİBLİYOGRAFYA	60
EKLER.....	66

KISALTMALAR LİSTESİ

A.AMD.	: Âmedî Kalemi Belgeleri
A.DVN.MHM.	: Mühimme Kalemi Belgeleri
A.MKT.	: Sadâret Mektubî Kalemi Belgeleri
A.MKT.MHM.	: Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası) Belgeleri
A.MKT.UM.	: Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler
a.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.AS.	: Cevdet Askeriye
C.DH.	: Cevdet Dahiliye
Çev.	: Çeviren
DH.MKT.	: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
Haz.	: Hazırlayan
İ.DH.	: İrade Dahiliye
İ.MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
İ.MSM.	: İrade Mesail-i Mühimme
İ.MVL.	: İrade Meclis-i Vala
MVL.	: Meclis-i Vala Evrakı
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
ŞD.	: Şura-yı Devlet Evrakı
Y.EE.	: Yıldız Esas Evrakı
Yay.	: Yayınları
Y.PRK.A.	: Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı
Y.PRK.ASK.	: Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat
Y.PRK.DH.	: Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.ŞD.	: Yıldız Perakende Evrakı Şura-yı Devlet Maruzatı

GİRİŞ

On yedinci yüzyıl öncesi ordularda bugün anladığımız anlamda bir rütbe sistemi bulunmamaktadır. Zabit kadroları aristokrat aileler tarafından doldurulduğu için toplumun daha düşük kesimlerinden gelen askerler ancak küçük zabit olma şansına ulaşabilmekteydi. Bu zabitler toplumun aşağı kesimlerinden gelen askerlerle sürekli olarak iletişim halinde bulunmadıklarından küçük zabitler, erler ile zabitler arasında emirlerin iletilmesi, kışlalarda ve savaş dönemlerinde oluşturulan kamplarda disiplinin sağlanması ile muharebe esnasında taktik düzenin korunması görevlerini yerine getirmekteydi.

Düzenli orduların ortaya çıkışı, muharebe alanında uygulanan taktiklerin sistemli hale gelmesi ile birlikte zabit ve küçük zabitlerin yerine getirecekleri görev ve sorumlulukları oluşturdu. Askerlik deneyimi olmayan kitlelerin barış zamanında savaş için, muharebe eğitimleri ile hazırlanmasına yönelik çalışmaların düzenli ve sistematik olarak uygulanması gerekliliği, icra edilecek görevlerin başında gelmekteydi. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren yaşanan tecrübeler, küçük zabitlerin yeni ordu sistemi içinde yerine getirmesi gereken görevleri ortaya çıkarmıştır. Zamanla kendi iç hiyerarşisi oluşan küçük zabitler, tecrübe ve kıdemlerine göre görevler ifa etmekteydiler. Çavuş rütbesi ile başlayan küçük zabitler ilk zamanlar kışlada bulunan erlerin takip ve gözetiminden sorumlu iken, artan tecrübe ve rütbelere istinaden ikmal, iaşe ve barınma sorumluluklarını, muharip yeteneklerinin gelişmesi ölçüsünde de askerî eğitim sorumluluğunu taşıır hale gelmekteydi.

Harp sanatının ancak birliklerin doğru komuta edilmesi ile icra edilebileceğinin anlaşılması üzerine, ilk olarak zabit yetiştirmek amacıyla okullar açıldı. Bu okulları muharebe alanlarında önemi gün geçtikçe daha iyi anlaşılan küçük zabit okulları takip etti. Alman Ordusu'nun 1870 senesinde Sedan'da büyük bir başarıyla Fransız Ordusu'nu mağlup etmesi önemli bir dönüm noktası olmuştu. Bu zafer sonrası Alman Ordusu, Fransa da dâhil olmak üzere bütün Avrupa için örnek alınan ordu haline gelmişti. Osmanlı Devleti de durumun farkındaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında orduda bir takım değişiklikler yapmak üzere Almanya'dan askeri heyetler İstanbul'a getirilmiş ve önemli değişimlerin önü

açılmıştı. Yeni başlayan bu süreç Osmanlı Ordusunda görev yapmakta olan küçük zabitler için bir takım değişiklikleri beraberinde getirmişti. Bu kapsamda küçük zabit ihtiyacının farkında olan Alman heyet yetkililerinin de katkısıyla 1909 senesinde Küçük Zabit İptidai ve Küçük Zabit Mektepleri açılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN ORDULAR VE KÜÇÜK ZABİTLİK (ASTSUBAYLIK)

1.1 MODERN ORDULAR

1.1.1 Düzenli Ordu Kavramı

On sekizinci yüzyıl ve öncesinde Avrupa kıtasındaki pek çok ordu, uzun süreyle istihdam edilen gönüllü ve profesyonel askerlerden oluşmaktadır. Bu askerler arasında farklı milletlerden para karşılığı savaşan yabancı askerler de yer alır.¹ Sosyo-ekonomik olarak fakir toprak köleleri ve yabancı askerlerden oluşan bu orduların komutası, aristokrat ailelerden gelen zabıtların elindeydi. Kişisel silah ve teçhizatlarını kendileri temin eden bu askerlerin pek çoğu, geldikleri koşullar nedeniyle güvenilmez ve itaat sorunu olan kişilerdi. Kötü hayat koşulları, fakirlik ve zorunluluklar nedeniyle askerliğe girenlerin yanı sıra, toplum kurallarına uyum göstermekte sorun yaşayan pek çok insanın kendisine yer bulduğu bu birliklerle girişilen muharebeler mutlak bir zaferle sonuçlanmamaktaydı.² Bu nedenle dönemin savaşlarında nihai hedef, bölgesel başarılar elde etmek üzerine kuruluydu.

On beşinci yüzyılda İtalya'nın güçlenmesi için güçlü bir ordu kurulması ve ordu sisteminin değişmesi üzerine düşüncelerini kaleme alan Niccolo Machiavelli, askerlik kavramını sosyal bilimler felsefesi ile yeniden açıklamış, sistematik ve planlı bir ordu sisteminin kurulmasına fikren öncülük etmiştir. Machiavelli yeni ordunun, İtalya vatandaşlarından oluşturularak milli bir yapıya sahip olması, zorunlu askerlik sisteminin uygulanması, yüksek disiplin, anlaşılır bir emir-komuta sistemi, sürekli eğitim, muharebeye yönelik yapılanma ve savaş prensiplerini uygulama becerilerine sahip olması gerekliliğini vurgulamıştır. Machiavelli'nin bu öngörülleri, **Gustavus Adolphus**, **Nassaulu Maurice**, **Raimondo Montecuccoli** gibi görev başında

¹ Yıldız, Gültekin, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum, 1826-1839**, Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 131

² Uyar, Mesut ve Hayrullah Gök, "**Modern Alman Ordusunun Temelini Teşkil Eden Prusya Askeri Sisteminin Kuruluşu ve Olgunlaşması: 1640-1871**", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, (2003): s. 1-28, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/13567377/PRUSYA_ASKERİ_SİSTEMİ_NİN_KURULUŞU_VE_OLGUNLAŞMASI 29.08.2019

oldukları döneme damga vurmuş komutanlar tarafından kullanılmıştır. Ordularında zorunlu askerlik uygulamasının ilk örneklerini gördüğümüz bu komutanların elde ettikleri zaferler diğer Avrupa Ordularının da benzer yöntemler uygulamasına yol açmıştır.³

Orduların personel ihtiyacını belirleyen önemli etkenlerden biri ve belki de en önemlisi muharebe sahasında sonucu belirleyen ana öğelerden olan silah ve mühimmat alanında yaşanan değişim ve gelişmelerdir. Bu alanda yaşanan değişimler modern savaş döneminin başlamasına öncülük etmiştir.⁴ Kullanıma giren her yeni teknoloji, orduların savaş taktik ve tekniğinin değişmesi sonucunu da doğurmuştur. Kısıtlı yetenekleri ile muharebe sahalarının önemli silahı haline gelen tüfekler, bireysel cesarete dayalı savaş döneminin sonunu getirmiş ve birlikte hareket eden, belli bir düzenle ateş ederek düşmana azami zarar veren kalabalık askerlerden oluşan kitle ordularının önünü açmıştır.⁵ Teşkil edilecek yeni ordular, lojistik ihtiyaçlarının tedariklerinden, eğitim sistemine kadar pek çok yenileşmeye ihtiyaç duymuştur. Üstelik bu gelişmeler sosyal hayattan, devletlerin yönetim sistemlerine kadar pek çok konuya etki etmiştir. Charles Townshend, *The Oxford History Of Modern War* adlı editoryal esere yazdığı makalede, general J.F.C. Fuller'in "*The Conduct of War*" adlı kitabında "*tüfek piyadeyi, piyade ise demokrasi talebinde bulunan insanı üretti.*"⁶ tespitine değinerek, modern insan ile modern savaş kavramlarının ne kadar içi içe olduğunu ifade etmişti.⁷

Düzenli ordular, ülkeler tarafından barış zamanlarında savaşa hazırlanmak için teşkil edilmiş olan birliklerden oluşmaktadır. Modern silahların muharip askerin beden gücüne dayanan geleneksel muharebe sistemini değiştirmesi sonucunda,

³ Uyar, Mesut ve Hayrullah Gök, a.g.m.

⁴ Yıldız, Gültekin, "On Yıllık Harp ve Seferberlik", içinde **Dünya savaş tarihi: Osmanlı askerî tarihi : Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri : 1792-1918**, Editör Gültekin Yıldız, İstanbul, Timaş, 2013, s. 205-225

⁵ WILKINSON Spenser, **The French Army Before Napoleon** Calerendon Press, Oxford, 1915, s. 23, (Çevrimiçi) https://openlibrary.org/books/OL7085245M/The_French_army_before_Napoleon 29.08.2019

⁶ The musket made the infantryman and the infantryman made the democrat.

⁷ "Introduction: The Shape of Modern War" İçinde **The Oxford History Of Modern War** Editör Charles Townshend, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 3-20 (Çevrimiçi) https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/4F/4FE6BEDB616C0FD2603CA0D307DEE670/MODERN_WAR.pdf, 29.08.2019 (The musket made the infantryman and the infantryman made the democrat.)

kişisel güç ve yetenekleri ile muharebe alanında kahramanlaşan savaşçılar, verilen emirlere harfiyen itaat etmesi beklenen askerlere dönüşmüşlerdi.⁸ Maliyetleri süvarilere göre daha düşük olan piyade birliklerinin sayıları, süvari birliklerine göre artış göstermeye başladı. Bu yeni sistem ve muharebe taktikleri ise kitle ordusu ihtiyacını ortaya çıkardı. Sayısal üstünlüğün başarıyı da getireceğine inanılıyordu. Piyade tüfeklerinin kullanımının artması, birliklerin hareket yeteneğini geliştirmişti. Fakat bu silahların kullanılışı esnasında ortaya çıkan zaafların, yeni muharebe ve atış taktikleri ile giderilmesi gerekiyordu.⁹ Modern eğitim metotlarını uygulayan komutanlardan biri olan Moritz von Oranien askerinin muharebe sahasında yürüyüş ve ateş tekniğini inceleyerek ortaya, askerlerin tüfeklerini eş zamanlı olarak doldurup, saflar halinde düşman üzerine yürüyerek ateş etme tekniğini kullanmaya başlamıştı.¹⁰ Osmanlı Ordusu tarafından 1593–1606 tarihleri arasında gerçekleşen Osmanlı-Habsburg savaşları esnasında kullanılan¹¹ ve İsveç Kralı Gustavus Adolphus tarafından yeniden düzenlenen ordu içerisinde piyadelerce de uygulanan yaylım ateşi tekniği, muharebe alanında yaşanan değişimlerin birer örneğidir. Kalabalıklaşan birliklerde muharebe taktiklerinin koordineli olarak uygulanması büyük önem arz ediyordu. Bu da iyi eğitilmiş ve disiplinli asker yetiştirilmesini önemli kılıyordu.¹² Üstelik bu eğitimleri almış olan askerlerin harp sahasında koordineli hareket etmesinden, taktik disiplinin korunması için sahada görev alacak deneyimli personel ihtiyacı ortaya çıkmıştı.

⁸ Yıldız, Gültekin, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum**, s. 82

⁹ Childs, John, “The Military Revolution I The Transition to Modern Warfare” içinde **The Oxford History Of Modern War** Editör Charles Townshend, Oxford, Oxford University Press, 2000 s. 20-40,(Çevrimiçi), https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/4F/4FE6BEDB616C0FD2603CA0D307DEE670MODERN_WAR.pdf, 29.08.2019

¹⁰ Yeşil,Fatih, “Nizam-ı Cedid Ordusu'nda Tâlim ve Terbiye” içinde **Tarih Dergisi, Sayı 52, (2010/2)**, s.27-85, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/102140>, 29.08.2019

¹¹ Börekçi, Günhan, A Contribution To The Military Revolution Debate: The Janissaries Use Of Volley Fire During The Long Ottoman–Habsburg War Of 1593–1606 And The Problem Of Origins, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.** Volume 59 (4), 407–438 (2006) Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, vol. 59, no. 4, 2006, pp. 407–438. JSTOR, (Çevrimiçi) www.jstor.org/stable/23658758, 29.08.2019

¹² Black, Jeremy, “The Military Revolution II: Eighteenth Century War” içinde **The Oxford History Of Modern War** Editör Charles Townshend, Oxford, Oxford University Press, 2000 s. 40-55

1.1.2. Zorunlu Askerlik Kavramı ve Örnekleri

Ülke vatandaşlarına yönelik zorunlu askerlik uygulamaları farklı zamanlarda çeşitli ordularda uygulanmıştır. Fakat Fransa'da hükümetin Ağustos 1793 tarihinde yayımladığı seferberlik emri, genç ve bekâr erkeklerin cephede, evli erkeklerin silah imalatı ve mühimmat sevkiyatında, kadınların ise çadır ve üniforma üretiminde görev almalarını zorunlu hale getirerek ülkede yaşayan neredeyse her bireyi savaşın parçası haline getirmişti. Bir sene sonra Fransa Cumhuriyeti vatandaşı olan 18-25 yaş arası tüm genç erkeklerin, personel ihtiyacına göre kitle halinde asker alınma işlemi (*levée en masse*) uygulamaya sokuldu. Uygulama, askerlik muafiyetlerini kaldırdı ve askerlik hizmetini her erkek vatandaş için zorunlu, genel bir yükümlülük haline dönüştürdü.¹³ Kitle ordularının ortaya çıkması ve toplumun her kesiminin savaşın bir unsuru haline gelmesi ile birlikte daha yıkıcı hale gelen savaşlarda muharebenin gerçekleştiği ön cephe ile gerisi arasındaki fark ortadan kalkmıştı.¹⁴ Bu durum ve orduların asker sayısının zorunlu askerlik uygulamaları ile artması tüm Avrupa'yı etkiledi. Napolyon'un ordularının karşısına benzer büyüklükte ordularla çıkmak, zorunluluk halini almıştı. Fransız tarzı zorunlu askerlik uygulamaları Prusya, Avusturya, İtalya ve İspanya tarafından da uygulanmaya başladı.

1.1.3. Düzenli Ordularda Rütbeli Personel

Zorunlu askerlik sisteminin uygulamaya girmesiyle asker sayısının artması, yeni teşkil edilen birlikler için kışlaların inşası, bu askerlerin beslenme, barınma, kıyafet, silah ve teçhizatlarının temini, dağıtılması gibi yeni işler ve sorumlulukları gündeme getirdi. Üstelik okuma ve yazması olmayan bu kitlenin muharip bir askerin ihtiyaç duyacağı eğitimi doğru şekilde alması, muharebe sahasında uygulanmakta olan taktiklerin başarıya ulaşması için büyük önem arz ediyordu. Bu durum en çok alt kademelerde komuta görevini yürüten zabıt kitlesinde değişim, dönüşüm ve sayılarının artması gerekliliğini ortaya çıkardı. İhtiyaç duyulan yeni zabıt grubu aristokrasi dışından alınarak yetiştirilecekti. Aristokrasi kökenli zabıtlar için bir ayrıcalık olan askeri liderlik görevinin aristokrasi dışından gelenlere de verilmesi

¹³ Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum*, s. 132,133

¹⁴ Yıldız, Gültekin, a.g.m. s.205-225

sorunlara yol açtı. Aristokrasi kökenli zabitler bu durumu, aristokrasinin Avrupa'daki tarihsel rolüne saldırı olarak görüyordu.¹⁵

Yeni orduların teşkili ile birlikte rütbe sistemleri yeniden düzenlendi. Düzenli maaş alan ve uzun süreli görev yapacak olan bu rütbeli personel grubu aynı zamanda profesyonelliği de getirmişti.¹⁶ Askerî profesyonellik bir savaşın yapılma amacını, kazanma metotlarını ve yaşanması muhtemel problemleri çözme yollarını bilen eğitilmiş bir akıl ile mümkündür.¹⁷

Topçu ve istihkâm sınıflarında meydana gelen değişim ve gelişmeler, muharebe alanında görev yapan komutanların ileri düzeyde hesap yeteneklerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştı. Geometri bilgilerinden, denizcilerin yapması gereken hesaplamalara ve bu bilgilerin başarılı şekilde kullanılarak birliklerin idare yönteminin belirlenmesine kadar pek çok ihtiyacın ortaya çıkması, ordu personeli için teknik okullar açılmasına yol açtı. Fransa'da, 1748 senesinde açılan *the Ecole du Corps Royal du Genie* ve 1756 senesinde açılan Topçu Okulu bu okulların öncüleri olmuşlardır. Teknik askeri okulların yanı sıra hesap becerileri gelişmiş zabıt adaylarına askeri konuların eğitim ve öğretimini yaptırmak üzere 1751 senesinde *The Ecole Royale Militaire* açılmıştı. Bu okulların açılması sahada komuta yetenekleri ileri seviyede zabıtların yetiştirilme imkânının yanı sıra alay okullarında yetişen zabıtlardan daha disiplinli olmalarını da sağlıyordu.¹⁸ 1792 senesinde başlayan Fransız Devrim Savaşları esnasında çok sayıda zabite ihtiyaç duyulmuş, fakat devrim sonrası aristokrat ailelerden gelen zabıtların kayda değer bir bölümü ordudan ayrıldığı için ihtiyaç duyulan personel, yeterli taktik bilgi ve muharebe yeteneğine haiz olmayan küçük zabıtların, zabıtlığa geçirilmesi ile sağlanmıştı.¹⁹ Küçük zabıtlar (non-commissioned officer, astsubay), asker toplamak üzere dönemin idarecileri

¹⁵ Schneid, Frederick C. "Napoleonic conscription and the militarization of Europe?" **Conscription in the Napoleonic Era A revolution in military affairs?** ed. Donald Stoker, Frederick C. Schneid and Harold D. Blanton, Taylor & Francis e-Library, 2008 s.189-202, (Çevrimiçi) <https://www.taylorfrancis.com/book/s/e/9780203674048> 29.08.2019, 02.37

¹⁶ Black, Jeremy, a.g.m., s. 40-55

¹⁷ Freston, Richard A., Perspectives in the History of Military Education and Professionalism, United States Air Force Academy, Colorado, 1980 s.7, (Çevrimiçi) <https://www.usafa.edu/app/uploads/Harmon22.pdf>, 29.08.2019

¹⁸ Freston, Richard A., a.e., s.6

¹⁹ Black, Jeremy, a.g.m.

tarafından belge ile yetkilendirilmiş (commissioned officer) zabitler tarafından kendilerine yardım etmek üzere göreve alınmış ve dönemin askeri hiyerarşisi içinde yer alan komuta personeliydi.²⁰

Fransa'da uygulanması ile başarılı sonuçlara ulaşan zabit yetiştirme sistemi, en büyük rakibi olan Prusya için de model oldu. Prusyalı idareciler ilk uygulamaya aşamasında öğrenci zabitlere yönelik matematik öğretimi ve askerî deneyimlerinin artırılmasının yeterli olduğuna inanarak hareket etmişlerdi fakat önceden yeterli eğitimi almamış olan bu öğrencilerin genel eğitim seviyesinin yükseltilmesi gereğini göz ardı etmişlerdi. Bunun olumsuz sonuçlarını 1806 senesinde Napolyon'un ordusu karşısında Jena'da aldıkları yenilgi ile fark etmişlerdi. Bu yenilgi üzerine Prusya kabinesi 1808 senesinde aldığı bir kararla, barış zamanında zabit olmak üzere alınacak aday seçiminin ve seçilen muvazzaf zabitlerin terfi edebilmelerinin profesyonel bilgi ve eğitim seviyelerine bağlı olmasını temel koşul haline getirmiştir.²¹

1.2. Avrupa Ordularında Küçük Zabitlerin Eğitimi

Düzenli ordularla birlikte önemi oldukça artan küçük zabitlik, vatandaşların aristokrasi dışından orduya girişine kapı aralamaktaydı. Zorunlu askerlik uygulaması ile birlikte personel miktarı her gün artan ordularda küçük zabitlere olan ihtiyaç da artmıştı. Kışlaya yeni katılan bir askerin kayıtlarının tutulmasından, malzeme ihtiyaçlarının giderilmesine kadar en temel işlerin yürütülmesi küçük zabitlerin sorumluluğundaydı. Acemi askere harp sahasında kendisinden beklenen muharip yetenekleri kazandıracak olan eğitimin verilmesi gibi oldukça önemli görevleri de icra eden küçük zabitler, dönemin askeri hiyerarşisi içinde yer alan komuta personeliydi. Hızla gelişen askeri teknoloji ve değişen harp taktikleri, askerlerin muharebe sahasında uygulanacak taktiklere disiplinle iştirak etmesini sağlayacak eğitilmiş küçük zabit ihtiyacını da arttırmıştı. Bu ihtiyaç ülkelerin daha donanımlı küçük zabitler yetiştirmek için Küçük Zabit Okulları veya süvari, piyade, topçu,

²⁰ Tallet, Frank, "Soldiers in Western Europe, c.1500-1790" içinde **Fighting for a Living A Comparative History of Military Labour 1500-2000**, Ed. Erik-Jan Zürcher, Amsterdam University Press, Amsterdam 2013, s. 419-446

²¹ Freston, Richard A., a.g.e., s.9-10

istihkâm eğitimi veren sınıf okulları açmasına yol açtı. Bu başlık altında 1826 sonrası teşkil edilen Osmanlı Ordusuna örnek olarak alınan, Fransa ve Prusya ordularının küçük zabit yetiştirme yöntemleri incelenmiştir.

1.2.1 Prusya Ordusu'nda Küçük Zabitler

Prusya'da 1814 senesinde çıkarılan bir kanunla 20 yaşına gelen her erkek vatandaşına, ülke savunmasında görev alma zorunluluğu getirilmişti. Askerlik çağına gelen gençler, askerlik için sağlık muayenesinden geçiriliyor, fiziksel olarak güçlü olanlar asker olarak kaydediliyordu. Fiziksel olarak ihtiyaç duyulan erişkinlikte olmayanlar, yedek olarak kaydediliyor ve zorunluluk durumunda boş kadroları doldurmak üzere orduya çağırılıyordu. Asker alma işleminden muaf tutulan tek grup zabit okullarına kaydedilen öğrencilerdi. Üniversitede okuyan gençler ve ordu dışında hizmet üreten eğitilmiş gençler aldıkları eğitimi belgelendirmek koşuluyla zorunlu askerlik dışında yürütülmekte olan bir senelik gönüllülük esası üzerine kurulu olan sistemde askerlik yapmaktaydı. Bu askerler kışla dışında kalmakta ve rutin işlerini yapmaya devam etmekte ve kışla dışında sürdürdükleri hayatları için devlete para ödemekteydiler. Bu ücretin yanı sıra zorunlu askerlerin bilmesi gereken standart askeri bilgi ve beceriler üzerine oldukça katı bir sınavı geçerek eğitimlerini tamamlamak zorundaydılar. Bu eğitim süreci sonunda küçük zabit olarak hizmet vermek isteyenler devlete ait tren yolları, telgraf ve diğer kurumların ofislerinde küçük zabit olarak çalışma fırsatı elde ediyorlardı.²²

Prusya'da ise küçük zabit yetiştirilmek üzere kullanılan iki okul sistemi bulunmaktaydı. Bunlardan ilki öncelikle asker çocukları olmak üzere, fakirlik sebebiyle çocuklarına yeterli eğitim imkânı sağlayamayan ailelerin çocuklarına yönelik olarak Potsdam, Annaburg ve Pretzch'te açılan *Military Orphan Houses* adı ile kurulan okullardı. Bu okullardan Pretzch'te açılan okul kız öğrencilere, diğer ikisi ise erkek öğrencilere eğitim vermekteydi. Postdam'da bulunan okula kaydedilen öğrenciler, eğitimlerinin devamında on iki sene ordu hizmetinde bulunmak

²² Goodenough, W.H., Dalton, J.C., The Army Book For The British Empire, A Record Of The Development And Present Composition Of The Military Forces And Their Duties In Peace And War, By Harrison And Son's, London, s.337, (Çevrimiçi) <https://archive.org/details/armybookforbrit00daltgoog/page/n9> 29.08.2019

mecburiyetindeydi. Dr.Alexander Dallas Bache'nin, Avrupa'da Eğitim Raporu'nda (*Report on Education in Europe*) bu on iki senelik sürenin üç senesinin zorunlu askerlik hizmeti gereği, sonrasında başlayan küçük zabit okulu eğitim süresinin de üç sene olduğunu belirterek çocukların aldıkları eğitime karşılık zorunlu olarak hizmet edecekleri sürenin gerçekte altı sene olduğu tespitini yapmıştır.²³

Prusya Kralı III. Wilhelm'in emriyle 1824 senesinde ordu bünyesinde Prusya Küçük Zabit Okulları Bölümü kuruldu. İlk küçük zabit okulu ise 1825 senesinde Postdam'da açıldı. Bu okulun ilk öğrencileri, babalarını savaşlarda kaybetmiş olan yetim asker çocuklarından oluşmaktaydı. Okula, yetimhane dışından kabul edilecek öğrenciler 17-20 yaş aralığında olmak zorundaydı. Sivil olarak okula müracaat eden adaylar ayrıca üç sene zorunlu askerlik hizmetini de yerine getiriyordu. Buna ek olarak kışlalarda bulunan askerler arasında gösterdikleri başarı sonucu temayüz edenlerden gönüllü olanlar, zorunlu hizmetini tamamlamasına müteakip birlik komutanlarının da tavsiyesi ile söz konusu küçük zabit okullarına kaydediliyor ve okulu başarı ile tamamlamalarına müteakip küçük zabit olarak görevlendiriliyorlardı.²⁴ Bu adaylar için toplam eğitim, zorunlu askerlik süresi olan üç sene sürmekteydi. Okulda okuma yazma, matematik, Almanca, coğrafya, resim, din eğitimi dersleri verilmekteydi. Öğrenciler ayrıca mesleki eğitime tabii tutuluyor okul öncesi dönemde meslek için gerekli olan zihinsel, ahlaki ve fiziksel yapıya ulaşmasına dikkat ediliyordu. Eğitim sonrası altı senelik mecburi görev süresi de eklenince küçük zabit okuluna giren bir adayın orduda kalma süresi on iki seneye çıkıyordu. Toplamda on iki sene küçük zabit olarak hizmet sonrası ordudan ayrılan küçük zabit devletin sivil kurumlarında görev yapma hakkını da elde etmiş oluyordu.²⁵

1825 senesinde Postdam'da açılan ilk küçük zabit okulunda verilen eğitimin başarısı üzerine sırasıyla Jülich (1860), Wetzlar (1867), Weißenfels (1869), Ettlingen

²³ Goodenough, W.H., Dalton, J.C., a.g.e., s.76-77

²⁴ Exner, Lt.Col., The German Army içinde "**The Armies Of To-Day A Description Of The Armies Of The Leading Nations At The Present Time**", Harper&Brothers Publishers, New York, 1893, s. 99-160, (Çevrimiçi) <https://archive.org/details/armiesoftodaydes00merrich/page/n12>

²⁵ Goodenough, W.H., Dalton, J.C., a.g.e., s.76-77

(1871), Marienwerder (1879), Treptow (1901) toplam yedi farklı yerde küçük zabit okulu açılmıştı.²⁶

1.2.2. Fransız Ordusu'nda Küçük Zabitler

Henry Barnard dönemin Fransız Ordusu'nda 7 yıl süren zorunlu askerlik sistemi uygulanmakta olduğunu belirterek, zorunlu askerlik sürelerinin uzun olmasının beraberinde, erlerin askerlik mesleğinde profesyonelleşme imkânını bulmasını sağladığı tespiti yapıyordu.²⁷ Acemi erler kışlaya katılır katılmaz okuma yazma ve basit matematik sınavına tabii tutuluyordu. Sınavlar sonrası gerekli yeteneği gösteren erler küçük zabit olma hakkı kazanıyordu.²⁸ Askerler, acemi olarak hizmete başladıkları kışlalarda teşkil edilmiş olan okullarda temel askerlik eğitimini alıyorlardı. Eğitim, okuma ve yazma gibi en temel noktadan başlayarak gramer, tarih, coğrafya, matematik ve özellikle tahkimat ve topografya derslerini içeriyordu.²⁹

Fransız Ordusu'nun zabit ihtiyacı farklı kanallar aracılığı ile sağlanıyordu. Bahse konu dönem için uygulanan ve hangi gruptan ne kadar zabit alınacağı kanunla belirlenen yöntemeye göre, zabitlerin üçte biri askeri okullardan, üçte biri kıtada görev yapmakta olan küçük zabitlerden elde edilmekteydi. Üçte birlik son grubun tespiti ise imparatorun yetkisindeydi.³⁰ Fakat bu uygulama ihtiyaca cevap vermiyordu. Örneğin zabitlerin üçte birlik kısmının Saint-Cyr ve Metz'te öğrenci yetiştiren askeri okullardan sağlanması gerekirken, gerek okul giriş sınavının zorluğu, gerekse vatandaşların okul ücretini ödemekle ilgili sorunlar yaşaması nedeniyle ihtiyaç duyulan miktarda zabit yetiştirilememesine sebep oluyordu. Nitekim o dönemde orduda görev yapmakta olan zabitlerin önemli bir bölümü küçük zabitlikten, zabitliğe yükselen personel aracılığıyla karşılanıyordu. Fakat rütbeler arasındaki yükselme sürelerinin uzunluğu da bu durumun cazibesini azaltıyordu. Ortalama 16–20 sene

²⁶ Barnard, Henry, a.g.e. **Military Schools And Courses Of Instruction In The Science And Art Of War France, Prussia, Austria, Russia, Sweden, Switzerland, Sardinia, England And The United States Vol I: Drawn from Recent Official Reports and Documents; France and Prussia**, Published By E. Steiger, New York 1872 s.150

²⁷ Barnard, Henry, a.g.e. s.21

²⁸ Hippler, Thomas, "The French Army, 1789-1914" içinde **Fighting for a Living A Comparative History of Military Labour 1500-2000** Editör Erik-Jan Zürcher, Amsterdam University Press, Amsterdam 2013, s. 419-446

²⁹ Barnard, Henry, a.g.e. s.346

³⁰ Barnard, Henry, a.g.e. s.21

boyunca teğmen ve üsteğmen rütbesi ile görev yapan söz konusu zabıtler yüzbaşı rütbesine gelmeden ordudan ayrılıyordu.³¹

Fransız Ordusu'nun 1870 senesinde Sedan'da aldığı yenilgi sonrası orduda yenileşme çalışmaları başlatıldı. Yenilginin sebebi olarak tespit edilen noktalardan en önemlisi, büyük çoğunluğu yeterli eğitim almadan küçük zabıtlikten, zabıtlığe geçmiş olan personelin bilgi seviyelerindeki eksikliklerdi. Bu nedenle zabıtl ve küçük zabıtlerin bilgi seviyelerinin arttırılmasına yönelik tedbirler alınmaya çalışılmıştı. Bu kapsamda küçük zabıtlerin alay okullarındaki eğitime katılmaları teşvik ediliyordu. Zabıtl kadrolarına atanan personelin bilgi seviyesini arttırmak üzere her bransa ait sınıf okulları (piyade, süvari, topçu, istihkâm) açıldı.³² General Ducrot Alman küçük zabıtl okullarından ilham alarak, Saint-Maixent Piyade Okulunu küçük zabıtl yetiştirmek amacıyla kurdu. 1875-1879 tarihleri arasında birliklerin tavsiyesi ile öğrenci kabul eden okul, 1881 sonrasında zabıtlığe geçiş yapmak isteyen küçük zabıtl için ana eğitim merkezi haline geldi. Okulda eğitim görecekt personel seçiminin de bir giriş sınavı sonucuna göre yapılması kararlaştırıldı.³³

Yukarıda belirtilen hususlara istinaden yapılan bu çalışmanın konusunu içeren tarih aralığında, Prusya'da olduğu gibi müstakil bir küçük zabıtl mekteplerinin Fransa'da kurulmadığı tespit edilmiştir.

1.3. Küçük Zabıtlerin Görev ve Sorumlulukları

Yaptığımız araştırma esnasında küçük zabıtlerin görev ve sorumluluklarına yazılı olarak yer veren yazılı kaynaklardan en önemlisinin Baron Friedrich Wilhelm von Steuben tarafından kaleme alınan *Regulations for the Order and Discipline of the Troops of the United States* adlı eser³⁴ olduğu tespit edilmiştir. Friedrich Wilhelm von Steuben, Yedi Yıl savaşlarında esnasında Prusya Ordusu'nda kurmay yüzbaşı

³¹ Hippler, Thomas, a.g.m.

³² Mathieu Marly et Stéphane Lembré, « À l'école du régiment. Instruction, culture scolaire et promotion dans les rangs de l'armée française au XIXe siècle », *Revue d'histoire du XIXe siècle* [En ligne], 48 | 2014, mis en ligne le 17 septembre 2014, consulté le 19 août 2019. (Çevrimiçi) <http://journals.openedition.org/rh19/4665> ; DOI : 10.4000/rh19.4665, 10 Mart 2019

³³ Hippler, Thomas, a.g.m.

³⁴ Steuben, Friedrich Wilhelm von, **Regulations for the Order and Discipline of the Troops of the United States**, Printed at Exeter [N.H.] : By Henry Ranlet, Boston, 1794, (Çevrimiçi) <https://archive.org/details/2575061R.nlm.nih.gov/page/n2>, 09 Eylül 2015

rütbesi ile görev yapmış ve dönemin en başarılı ordusunun özelliklerine vakıf olmuştu. 1778 senesinde ise Fransız Savaş Bakanının tavsiyesi ile Amerikan Ordusu'nda çalışma başvurusunda bulunmuştur. General Washington emir ve komutasındaki Amerikan Ordusu'nda 100 kişilik bir asker grubunu eğiterek yeteneklerini kanıtlamış olan Stauben'e genel müfettişlik görevi verilmiştir.

1.3.1. Regulations for the Order and Discipline of the Troops of the United States “Blue Book”

Çalışma esnasında elimize geçen ve dönemin küçük zabit rütbesi taşıyan personelin görev dağılımının tek tek anlatıldığı eser, Friedrich Wilhelm von Steuben tarafından, gerek Prusya gerekse Amerikan Ordusu'nda elde ettiği birikimleri kullanarak kaleme alınmıştı. 1812 senesine kadar eğitim ve disiplin konularında temel yönerge olarak kullanılan eser, 1779 senesinde Amerikan Senatosu tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmuştu. Söz konusu eser günümüzde Amerikan Ordusu'nda görev yapmakta olan küçük zabitlerin yönergelerine temel teşkil etmektedir.³⁵

Steuben'e göre küçük zabitlerin temel görevi erlerin koruma ve kontrolünü sağlamaktır. Önemli sorumluluklar arasında öncelik güvenlik, disiplin ve erlerin eğitimi meselesidir. Gerek kışlada, gerekse muharebe sahasında bu sorumluluklarını dikkatle yürütmek zorundadırlar. Birlik komutanının yanında görev yapan en kıdemli küçük zabit kışla içi disiplin ve düzenin sağlanmasından görevliydi. Kendisinden sonra gelen başçavuşlar sefer durumunda birliğin harekete hazır hale getirilmesinden sorumluydu. Bölüklerde bulunan başçavuş ve üstçavuşlar bölük disiplininin sağlanması ve sabah yoklamasının bölük komutanına bildirilmesinden sorumluydu. Ayrıca bölükte bulunan tüm personelin fiziki ve nüfus bilgilerine ait kayıtların tutulması sorumlulukları da bölük başçavuşlarına ait görevlerdendi.

Daha önce eğitim sorumluluğu tamamen zabitlerin üzerindeyken bu yönerge ile eğitim sorumluluğu küçük zabitlere verilmiş ve bu sayede küçük zabitlerin

³⁵ “American Military History“ Department Of The Army ROTC Manual 1607-1958 U. S. Government Printing Office Washington, s.12 (Çevrimiçi) <https://archive.org/details/americanmilitary00unit> 29.08.2019,

liderlik yeteneklerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.³⁶ Yönerge günümüze kadar bir eğitim içeriği olan yanaşık düzen eğitimini de ayrıntılarıyla içermekteydi. Kışla nöbet hizmetlerinin yürütülmesi ve devriyeler aracılığıyla nöbet sisteminin düzenli olarak kontrol edilmesi küçük zabıtların sorumluluklarındandı.

Steuben küçük zabıtların muharebe alanındaki görevlerini de belirtmiş ve önemli sorumluluklar vermiştir. Küçük zabıtlar gerek Avrupa ordularında gerekse Amerikan Ordusu'nda dönemin önemli atış taktiği olan yaylım ateşinin icra edildiği esnada atış disiplininden sorumluydu. Bölükte görev yapmakta olan en düşük rütbeli küçük zabıt olan çavuş ise bölük komutanını korumakla görevliydi.³⁷

Tarihe yön veren önemli olgulardan birinin savaşlar olduğunun düşüncecek olursak, muharebede kullanılan malzemenin gücü ve etkisi değiştikçe ordular da yapı değiştirmektedir. Nitekim silah ve mühimmat alanında yaşanan değişimler sonucu ortaya çıkan kitle orduları, ülkeleri kralın adamlarının koruduğu topraklar olmaktan çıkartıp, vatandaşlar tarafından savunulan vatan haline dönüştürmüştü. Başarılı ordularda uygulanan teknik ve taktikler diğer ordular için de örnek teşkil etmişti. Karşısında bulunan güce göre muharip yetiştirmek zorunda kalan her ülke tarih boyunca silah, teçhizat ve personel yapısını dolayısıyla ordu sistemlerini değiştirmiştir.

1.4. II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Ordusu'nda Değişim

1.4.1 Nizam-ı Cedid

On sekizinci yüzyılda Avrupa kıtasında yaşanan savaşlar sonrasında mağlup devletler ordu yapılarını sorgulamaya ve galip ordulara benzer güçler oluşturma çalışmalarına girişmişlerdi. Osmanlı idarecileri de yine aynı dönemde 1792 Rusya Savaşı ve sonrasında gerçekleşen 1821-1826 Rum ayaklanmaları sonrası bürokratların baskılarının da etkisiyle orduda bir takım değişiklikler yapmaya, hatta

³⁶ Steuben, Friedrich Wilhelm von, a.g.e., s.5

³⁷ Hogan, David W., , Fisch, Arnold G., Wright, Robert K., "The Story Of The Noncommissioned Officer Corps : The Backbone Of The Army", Center of Military History United States Army Washington, D.C., 2007, (Çevrimiçi) https://history.army.mil/html/books/non_commissioned_officer/CMH_70-38.pdf , 29.08.2019, 02.31

yeni bir ordu teşkil etmeye karar vermişti.³⁸ 1792 senesinde Rusya karşısında alınan yenilgiye gerekçe olarak, cesaret ile savaşmanın artık eğitimli ordular karşısında yeterli olmadığı görüşünde birleşiliyordu. Bu düşünceyle harekete geçilmiş ve Nizam-ı Cedid adı altında yeni bir düzen ve bu sistem altında yeni ordunun teşkil edilmesine çalışılmıştı. Oluşturulan bu yeni birliklere dönemin güçlü ve örnek ordusu gözü ile bakılan Fransız Ordusu'ndan zabıt ve küçük zabıt rütbesinde eğitimler davet edilmişti.³⁹ Fakat Nizam-ı Cedid uygulaması, 1807'de Kabakçı Mustafa İsyanı adı verilen kalkışma sonunda Sultan III. Selim'in tahttan indirilmesi ve katli ile son bulmuştu.

1.4.2. Asakir-i Mansure-i Muhammediyye

Sultan III. Selim'in tahttan indirilmesinden sonra tahta geçen Sultan II. Mahmud, Nizam-ı Cedid sonrası yeni bir kuvvet teşkil etmeyi denemiş fakat Yeniçeriler ile birlikte Sekban-ı Cedid adı ile oluşturulmaya çalışılan bu yeni birlik denemesi de yeniçerilerin çıkardığı isyan sonrası başarısızlığa uğramıştı. Yaşanan bu hadiseler Yeniçeri Ocağının yanı sıra talimli yeni ordu teşkilinin mümkün olmadığını göstermişti. Sultan II. Mahmud Ocak içinde yeniçerilerden seçilmiş ve sürekli eğitime dayanan tüfekli bir birlik oluşturulmasını sağlamıştı. *Eşkinici* adı verilen bu birlik aslında sultanın, yeniçeri ocağına hâkim olmak ve yeni bir askeri yapının oluşturulmasını sağlamak amaçlarını taşıyordu. Yeni eğitim sisteminin uygulanmasına karşı çıkan yeniçeriler 14 Haziran 1826 günü son defa ayaklandılar. Uzun zamandır ocağın, bir ordu olarak yetersiz olduğu, yeniçerilerin yeni teknik ve taktikleri öğrenmekten imtina ettikleri ve İslâm düşmanları ile mücadele etmekte yetersiz kaldığı gerekçeleriyle ocağın kapatılmasını isteyen Sultan II. Mahmud ve devlet bürokrasisi bu ayaklanma için hazırды. Üç gün süren ve kışlalarının topçu atışları ile yıkıldığı, pek çoğunun isyan sırasında ve sonrasında idam edilerek

³⁸ Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum*, s. 86

³⁹ Yeşil, Fatih, a.g.m.

öldürüldüğü süreç sonunda 17 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağının resmen kapatıldığı yayımlanan bir fermanla duyuruldu.⁴⁰

Sultan II. Mahmud zamanında hız kazanan devletin gücünü merkezde birleştirmesi çalışmaları ile tam uyum halinde olan yeni bir ordu teşkil edildi. Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye adıyla oluşturulan bu ordu, İstanbul'da Harbiye Nezareti ve Başkomutanlık görevlerini birleştiren “Seraskerlik” makamı kurularak, Ağa Hüseyin Paşa ilk Serasker olarak atandı.⁴¹

1.4.3. Teşkilat Yapısı ve Rütbelerde Gerçekleşen Değişimler

Nizam-ı Cedid Ordusu teşkilatı, tabur kuruluşları üzerinden hayata geçirilmiş ve bu birliklere komuta etmek üzere, binbaşı, sağ kol ağası, sol kol ağası, ve bunlara yardımcı olmak için yüzbaşı ve yüzbaşı mülâzımlığı rütbeleri ihdas edilmişti. 1826'da yeni oluşturulan teşkilat yapısına, her taburda olmak üzere; topçubaşı, sancaktar, arabacıbaşı, cephanecibaşı, bunların yardımcıları ve erbaş olarak onbaşı ve çavuşlar eklendi.⁴²

Kuruluşundan bir sene sonra Seraskerlik görevi Hüsrev Paşa'ya verildi. 1836 senesine kadar bu görevde kalacak Hüsrev Paşa döneminde eğitim sistemi başta olmak üzere, teşkilat ve personel yapısında önemli değişikliklere gidildi. 1828 senesinde yapılan teşkilat yapısında yapılan değişikliklerden biri birliklerin tabirlerini değişmesi idi. Buna göre “Tertip” tabiri “Alay”, “Kol” tabiri “Tabur”, “Saf” tabiri ise “Bölük” olarak değiştirildi.⁴³

Bu teşkilat değişikliklerini, hiyerarşik sistemdeki değişiklikler ve yeni rütbelerin tesis edilmesi izledi. Oluşturulan alayların komutası için “miralay” (albay) rütbesi ve bölüklerde görev yapmak üzere serçavuşluk (başçavuş) ve çavuşla onbaşı rütbeleri arasına bölük eminliği rütbeleri eklendi. 1832 de Osmanlı Ordusunun son

⁴⁰ Yıldız, Gültekin, “Askerî Düzenlemeler”, içinde **Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (1703-1876)**, Anadolu Üniversitesi Matbaası, Eskişehir, Ocak 2013, s. 22-46

⁴¹ Çadircı,Musa, **Tanzimat Sürecinde Türkiye “Askerlik”**, der. Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yay.,2008 Ankara

⁴² “İdarî ve Askerî Teşkilat”, içinde **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5. Kısım. (1793-1908)**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No:2, Gnkur.Basımevi, Ankara,, 1978, s. 343

⁴³ Çadircı,Musa, age. s. 30

zamanlarına kadar devam edecek rütbe hiyerarşisi tespit edilmişti. Buna göre erden başlayarak yükselen rütbe sistemi; Nefer, Onbaşı, Bölük Emini, Çavuş, Başçavuş, subaylar; Mülâzımı Sani, Mülâzımı Evvel, Yüzbaşı, Tabur Kâtibi, Sol Kolağası, Sağ Kolağası, Alay Emini, üst subaylar; Binbaşı, Kaymakam, Miralay, Ferik, Müşir olarak sıralanmıştı.⁴⁴ Bu değişiklikler sonrası çavuş ve serçavuşlar, küçük zabıt olarak teşkilattaki yerlerini almışlardı.

⁴⁴ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5. Kısım. (1793-1908)**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No:2, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1978, s. 343

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK ZABİT EĞİTİMİ, TALİMGÂH VE MEKTEPLER

2. OSMANLI ORDUSU'NDA KÜÇÜK ZABİTLERİN EĞİTİMİ

Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye adlı ordunun teşkilinden sonra ilk olarak İstanbul ve çevresinde bulunan işsiz gençler asker olarak kaydedildi. Zabitler ise devletin üst kademesinde görev yapan ailelerin çocukları arasından seçildi. Yeni kurulan ordu iki haftalık hazırlık sonrası bir geçit töreni düzenleyerek Sultan II. Mahmud'un gözüne girmeyi başarmıştı. Kılık kıyafet ve teçhizatlarındaki yetersizlikler bir yana Napolyon öncesi ordusunun taktik ve teknikleri ile eğitime çalışılan bu askerler en temel eğitim konularını bile başarıyla icra edemiyordu.⁴⁵

İhtiyaçları merkezî yönetimce temin edilecek ordunun gerekli temin faaliyetlerini yürütmek üzere *Dâr-ı Şûra-yı Askeri* (Askeri Şûra) adı ile faaliyet göstermek üzere bir danışma kurulu oluşturulmuştu. Bu kurulun idaresi altında teşkil edilen Tercüme Odası, yeni düzende tabur ve alay eğitimine başlayan birliklere eğitim malzemesi oluşturmak maksadıyla Fransız eğitim talimnamelerini tercüme etmeye başlamıştır. Eğitimlere temel olması amacıyla hızla basılan tabur talimnameleri yeni kurulan tüm birliklere dağıtılmıştır. İlerleyen zamanlarda her sınıf ve unsur için (bölük, tabur, alay) ayrı ayrı eğitim talimnameleri hazırlanmıştır.⁴⁶

Zabit ve Küçük Zabitlerin ihtiyaç duydukları eğitimin verilmesine öncelikle ordu komutanlıkları bünyesinde açılan alay okulları ile başlanmıştır. Her alayda alay emininin sorumluluğunda olmak üzere okuma, yazma, matematik ve kılıç eğitimleri verilmiştir.⁴⁷ Bunun yanı sıra orduya katılmak üzere Anadolu'dan gelen ve yaşları

⁴⁵ Uyar, Mesut, Erickson, Edward J., **Osmanlı Askeri Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 276

⁴⁶ Yıldız, Gültekin, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum**, s. 366

⁴⁷ "İdarî ve Askerî Teşkilat", içinde **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5. Kısım. (1793-1908)**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No:2, Gnkur.Basımevi, Ankara,, 1978, s. 356

askere yazılmak için küçük çocuklara yönelik olarak “*Talimhane-i Sıbyan*”⁴⁸ adı altında bir okul kurulmuştur. Eskiden Acemi Ocağı kışlası olarak kullanılan mekân, söz konusu çocukların 15 yaşına kadar bir meslek erbabı olarak eğitilmelerini sağlayacaktı. Maket tüfeklerle askerî eğitimlere de katılan bu çocuklar 15 yaşına geldiklerinde başarılı oldukları konulara göre ayrılacak, askerlikte başarılı olanlar ordu bünyesinde nefer ve onbaşı olarak, meslek eğitiminde başarı vadeden çocuklar ise Mühendishane ve askerî teçhizat üreten tesislerde çalıştırılmak üzere istihdam edilmişlerdi.⁴⁹ Söz konusu talimhanenin 1829 senesinde kapatılmış olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁰

Tanzimat’ın ilânı sonrasında 06 Eylül 1843 tarihinde yayımlanan kanunla ordunun ismi “Asâkir-i Nizâmiye” olarak değiştirilmiştir. Asker alım sisteminde de değişikliklere gidilmişti. Der-Saadet, Hassa, Anadolu, Rumeli ve Arabistan Orduları olmak üzere beş ordu merkezi oluşturuldu. Bu ordu merkezlerine Irak ve Hicaz Orduları 1848’de eklendi.⁵¹

Yaptığımız araştırma esnasında özellikle Küçük Zabit Mektepleri açılmadan önce küçük zabit eğitiminin önemi ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi veren müstakil bir esere rastlanmamıştır. Fakat Sultan II. Abdülhamid tarafından Anadolu Vilayâtı Umum Müfettişliğine tayin edilen Yaver-i Ekrem Müşir Ahmed Şakir Paşa⁵² tarafından kaleme alınan H. 04 Cemazeyilevvel 1311 (13 Kasım 1893) tarihli arıza incelendiğinde paşanın, küçük zabitlerin eğitimi hususunda önemli tespitlerde bulunduğu görülmektedir. Ahmed Şakir Paşa, Hamidiye Alayları’nı teftiş ederken elde ettiği tecrübelerine binaen onbaşı ve çavuşlardan oluşan küçük zabitlerin ordunun ruhu hükmünde olduğunu belirterek, dönemin askerlik süresi içinde askerlerin nizami askerlik süresi olan üç senenin ikisini eğitimle geçirdikten sonra ancak son

⁴⁸ Yaramış, Ahmet, “Osmanlı Ordusu’nda Çocuk Askerler Meselesi (Talimhane-i Sıbyan)” içinde, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2006, s. 53-62, (Çevrimiçi) <http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/3585#sthash.Bypsvifq.dpbs> 29.08.2019

⁴⁹ Yıldız, Gültekin, **Osmanlı Ordusu’nda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)**, Doktora Tezi, İstanbul,2008, s. 139

⁵⁰ Yaramış, Ahmet, a.g.m. s. 59

⁵¹ Ünal,Uğur, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)**, Genkur. ATASE Bşk.lığı Yay., Ankara, 2008, s. 18

⁵² Karaca, Ali, **Anadolu Islahatı Umûmî Müfettişi Ahmet Şakir Paşa ve İcraati (1838-1899)** Doktora Tezi, İstanbul, 1992, s. 39

senelerinde küçük zabitler olarak hizmet verebilir hale geldiklerini, fakat son senelerinde ihtiyaca etkin şekilde cevap veremediklerini belirtiyordu. Ahmet Şakir Paşa sorunun çözümü için önerilerini sıralarken, yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan küçük zabitlerin eğitim eksikliklerinin giderilmesi ve eğitimleri sonrası birliklerde uzun süreli hizmet edebilmeleri için tedbirler alınması gerektiğini belirtmişti. Küçük zabitlerin eğitim sorunlarının çözülmesi amacıyla çalışacak bir komisyon oluşturulması, buna ilave olarak küçük zabit eğitim taburlarının ve okulların kurulması gerekliliğini anlatmıştı.⁵³ (Bkz. EK I)

2.1. II. Meşrutiyet'e Giden Süreçte 31 Mart ve Küçük Zabitler

Osmanlı Ordusu'nda zabit olmak için iki farklı yol bulunmaktaydı. Birincisi ordunun ana zabit okulu olan Mekteb-i Harbiye mezunu olmaktı. Mekteb-i Harbiye mezunu zabitler, okul kaynakları nedeniyle “mektepli” olarak adlandırılmaktaydı.

Bir de aktif olarak altı yıl muvazzaf olarak göreve müteakip ve en az bir yıl çavuşluk ve başçavuşluk yapmış, iyi hal sahibi çavuş ve başçavuşlar, er ve bölük eğitimlerini iç hizmet ve seferiye kanunnamelerinin takım komutanına ait vazifeleri iyi bilmeleri şartıyla alaylı zabit olabiliyorlardı.⁵⁴ Yetersiz kalan zabit kadroları hemen hemen bütün Avrupa ordularında olduğu gibi küçük zabitlerin zabit nasıp edilmeleriyle doldurulmaya çalışılıyordu. Orduda kıta kaynaklı olmaları nedeniyle “alaylı” olarak adlandırılan bu zabitlerin sayısı oldukça fazlaydı.

1877-78 Osmanlı - Rus Savaşında yaşanan yenilgi sonrası padişah II. Abdühamid'in emri üzerine Prusya ile görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda Alman askerî heyetleri İstanbul'a gelmişti. İlk olarak Albay Otto August Kaehler emrinde gelen heyet, kendisinin ölümü üzerine gelen Colmar von der Goltz Paşa'nın emrine geçmişti. Goltz Paşa'nın on iki sene süren bu ilk görev süresince eğitim alanında oldukça etkili işler yapmıştır. Zabitlerin tutum ve davranışlarının astları üzerindeki etkisi üzerinde duran Goltz Paşa, yeni reformlar yapmadan önce bu

⁵³BOA, Y.EE. Dosya No:139 – Gömlek No:48 “Onbaşı ve çavuşlardan mürekkep küçük zabitanın askerliğin ruhu mesabesinde olduğu ve bu kifayetsizliğin süvari ile topçuda daha ziyade hissölunduğu ve teşekkül eden Hamidiye Alayları içinde görülen ihtiyaç dolayısıyla küçük zabit yetiştirmek hususunun bir komisyon-ı mahsusa havalesi...”

⁵⁴Bal, Ali, Der-Saadet (İstanbul) Piyade Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mektepleri, içinde Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, Aralık 2013, Sayı: 22, s. 47-89

tutum ve davranışların değiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Bu durum Alman generali V. Mudra tarafından kaleme alınan ve General Pertev Demirhan tarafından Türkçe çevisi yapılan “*Goltz Paşa'nın Hatırası ve Hal Tercümesi*” adlı eserde “*Goltz'un Türk hizmetinde ilk işi olmak üzere astsubaylara dayak atılmasının ilgasını istemesi ve bu teklifi kabul edilmediği takdirde padişahın hizmetinde kalamayacağını ortaya sürmesi ona zabıt heyetinin ve bilhassa küçük zabıtların kalblerini kazandırdı*”⁵⁵ cümleleri ile anlatılmıştı.

Bu heyetlerin gelişi ile önemi anlaşılan mektepli zabıt sayısının artması, ordu içinde mektepli/alaylı gerginliğinin büyümesine sebep oldu. Yapılan düzenlemelerle mektepli zabıtların terfi hızının alaylı zabıtların önüne geçirilmesi bu çekişmeyi daha da arttırmıştı.

13 Şubat 1878'de II. Abdülhamid tarafından sona erdirilen meşrutiyet, Makedonya'da bulunan ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti üyesi bir grup genç zabıtın başlattığı direniş sonucu kaldırılışından 29 yıl sonra, 23 Temmuz 1908'de tekrar ilan edildi.⁵⁶ Meşrutiyetin ilanı sonrası iç siyasette gerilimler yaşanmaya başlandı. İttihat ve Terakkî Cemiyeti mensubu zabıtların siyasete müdahale ediyor olması, ordu içinde yeni çekişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Üstelik yeni rejimin dini yok edeceği propagandası, olayı çok farklı bir zemine çekiyordu. Nitekim 1909 senesi Nisan ayının 12'sini 13'üne bağlayan gecesi Taşkışla'da konuşlu Avcı Taburları askerleri, zabıtlarını hapsederek silahlarıyla sokağa çıktılar ve Sultan Ahmed Meydanı'nda toplandılar. Yaşanan gerilim bir ayaklanmaya dönüşmüştü. Olaylar Selanik'ten gelen Hareket ordusunun 24 Haziran 1909 tarihinde İstanbul'a girmesi ile son buldu.⁵⁷

31 Mart ayaklanması sonrası yapılan araştırmalar sonucunda olayların büyümesinde ve askerlerin ayaklanmasında etkin rol aldıkları tespit edilen küçük zabıtlar yakalandı. Bunlar arasında askerleri ayaklanmaya tahrik etmekle suçlanan

⁵⁵ MUDRA, V., “*Goltz Paşa'nın Hatırası ve Hal Tercümesi*”, Çev. Pertev Demirhan, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Basımevi, İstanbul 1953. s. 16

⁵⁶ Tokay, Gül, “Osmanlı'da Modern Devlet, Güvenlik Siyaseti ve Ordunun Dönüşümüne Dair Bir Değerlendirme” içinde, **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, der. Evren Balta Pakar, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2010, s. 35-78

⁵⁷ Türkmen, Zekeriya, **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 23-35

Levazımat-ı Umumiyye Dairesine mensup tayinat ve fırınlar idaresinde müstakil ekmekçi bölüğünün başçavuşu İnebolulu Mehmed Bin Mehmed'in tutuklanarak hapse atılmasına, bölük emini Muşlu Veli bin Hacı Sayid'in askerlerin ayaklanmasını sağlamak üzere hazırladığı ve bastırmaya çalıştığı bir belgenin üzerinde bulunması sebebiyle on sene kalebendlikle cezalandırıldı.⁵⁸ (Bkz. EK-II) 4. Avcı Taburundan onbaşı Selim bin Veli, onbaşı Rifat bin Ömer, onbaşı Hamdi bin İslâm, çavuş Amir bin Destan, başçavuş zenci Ali bin Abdullah, çavuş Hamdi bin Yaşar, çavuş Hazım bin Bayram, Yedinci Alay 1. Taburu'ndan açıkta olan binbaşı Yusuf Efendi, 1. Avcı Taburundan tüfekçi ustası Arif ve oğlu bölük emini Mehmet, 4. Avcı Taburu'ndan onbaşı İbiş bin Hüseyin, kunduracı onbaşısı Ali, onbaşı Ali bin Osman ise idam edildiler.⁵⁹

31 Mart İsyanı sonrasında sırasıyla, 2 Temmuz 1909'da, 'Tahtid-i Sinn' kanunu, 7 Ağustos 1909'da Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu, 24 Ağustos'ta ise Askeri Tekaüd ve İstifa Kanunu meclisten geçirilmiştir. Bu kanunlar kullanılarak liyakatsiz görülen pek çok alaylı zabıt ya tasfiye edilmiş ya da askerlikle ilişkileri kesilerek tart edilmişlerdir. Aynı zamanda Padişah II. Abdülhamid döneminde haksız terfi ve rütbe verildiği inancıyla içlerinde Mahmud Şevket Paşa gibi önemli bir generalin de bulunduğu birçok yüksek rütbeli zabitin rütbeleri indirilmiştir.⁶⁰

2.2. Küçük Zabıt Mekteplerine Doğru

31 Mart Olayı'na katılanlar arasında, kıtalardan yetişen bölük emini, çavuş ve başçavuşlar gibi küçük zabıtların de bulunması hatta ayaklanma başlangıcında önemli rol oynadıklarının tespit edilmesi üzerine Mahmut Şevket Paşa küçük zabıt yetiştirmeye mahsus okullar açılmasını teklif etti. Üstelik ordunun ihtiyacı olan küçük zabıtların, zabıtlar gibi modern usullere göre yetiştirilmeleri artık bir zorunluluk halini almıştı. Açılacak okul ile küçük zabıtların zamana uygun eğitimi alması, disiplinli ve asıl önemlisi devlete bağlı bir şekilde yetişmeleri sağlanarak gelecekte tekrar 31 Mart benzeri bir harekete girişmelerinin önüne geçeceğine

⁵⁸ BOA, ZB., Dosya No:414, Gömlek No:66

⁵⁹ Birinci, Ali, "31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu", içinde **Türkler Ansiklopedisi (Cilt 1)**, Ankara, 2002, Cilt XIII, s. 193-211

⁶⁰ Alkan, Ahmet T., **II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Ufuk Kitapları, 2001, İstanbul, s. 149

inanılmaktaydı. Dönemin süreli askeri yayınları incelendiğinde Küçük Zabıt Mekteplerinin açılması gerekliliği, Avrupa’da bulunan mektepler hakkında yazılar kaleme alındığı görülmektedir.

Örneğin Selanik’te yayınlanan Haftalık Risale-i Askeriyye Mecmuasının 28 Kanunuevvel 1324 (10 Ocak 1909) tarihli sayısında Küçük Zabıt Mektepleri ve Alay Mekteplerinin öneminden bahsediliyor ve kurulacak mektebin hangi sistemle çalışması gerektiğine dair bilgiler aktarıyordu.

“Ordu merkezlerinde tesis edilecek olan Küçük Zabıtlar Mektebi iki sınıf üzerine tertip edilmeli ve müddet-i tahsilîyesi iki sene olmalıdır.

Her sene muallim çavuş olmak üzere terk-i tezkere⁶¹ edecek efrad -beher tabur için üç neferden fazla olmamak üzere- mektebe celb olunur.

Birinci senede derece-i kabiliyet, ahlak, istîdad ve sair hevas-ı askeriyyeleri tedkik olunur. Muallim Çavuş olmağa kabiliyet-i hakîkiyyeleri olanlar ikinci sene tahsilini görmek üzere birinci sınıfa terfi olunur. İlk sene tahsilinde bulunanlar ikinci sınıfa alınır.

Birinci sınıfa terfi edemeyenler onbaşılıkla, birinci sınıfta ikmal-i tahsil edip muallim çavuş şhadetnâmesini ahz edemeyenler sıra çavuşu olarak kıtalarına giderler.

Birinci sınıfa terfi edenler onbaşı olurlar. Şhadetname ahz edenler muallim çavuş olarak kıtalarına giderler. Artık tezkere terk etmiş ad olunurlar.

Mektebin bir müdürü, dört bölük kumandanı, dört muallim başçavuş ve on altı muallim çavuştan mürekkep bir emir ve kumanda ve heyet-i talimiyye ve tedrisiyye kadrosu bulunmalıdır.

⁶¹ Terk-i Tezkere, askerlerin muvazaflık süresi sonunda alacakları ve askerlik hizmetlerini sona erdirecek olan tezkerelerinden, tezkere sonrası göreve devam etmek taahhüdü ile vazgeçmesidir.

Mekteb bir tabur halinde teşkil kılınmalı; kâtibi, tabibi ve imamı bulunmalıdır. Her sınıf iki bölük teşkil etmeli, bölüklerin talim ve terbiye ve tedrisi o bölük heyet-i tâlimiyyesine aid olmalıdır.

Mektebin müdürü emir ve kumanda, talim ve tedristen mesul ve doğrudan doğruya ordu kumandanına merbut olmalıdır.

Sınıflarda edvar-ı tâlimiyye muntazaman tatbik edilmeli ve beher senevî 120 fişenkten az olmamak üzere iki sene endaht etmelidir. Tecrübe, ders-i muharebe ve müsabaka endahtlarının icrası mektep müdürüne aid olmalıdır.

İkinci sınıf acemi efrad gibi telakki olunup terbiye-i müfrededen başlanmalı birinci sınıf acemi muallimi safvetiyle ve heyet-i tâlimiyye-i dâîmenin nezareti tahtında bunları yetiştirmelidir.

Tedrisat ve muallem çavuş ve başçavuşlar tarafından icra edilmelidir. Zabitler bölüklerine gelecek efradı iki sene tedris etmelidir. Yani efrad mekteb dahilinde bölüklerini değiştirmemelidir.

Zabitler tarafından icra kılınacak tedrisat:

İkinci sınıfta; Akaid-i diniyye, piyade tâlimnamesi, idman ve jimnastik tâlimnameleri, dahiliye kanunnamesinden mebahis-i umumiyye, ceza kanunnamesinin efrada aid kısmı, endaht nazariyatı, hidemat-ı seferiyye nizâmnâmesi, muhtasar Osmanlı tarihi ve terbiyye-i askeriyye, okuyub yazmak, harita kıraati, hıfzıssıhha.

Birinci sınıfta; Akaid-i diniyye, piyade tâlimnamesinin birinci ve ikinci kısmından mebahis-i lâzime, acemi efradın usul-ü terbiyesi, dahiliye kanunnamesinden küçük zabitler ve zabitlerin hazırı ve seferi vezaif-i umumiyyeleri, endaht talimnamesi, endaht terbiyesi, hidemat-ı seferiyye nizâmnâmesi, görgü terbiyesi, harita kıraati, Osmanlı tarih-i harbi ve terbiye-i askeriyyenin mebahis-i umumiyyesi, usul-ü muaşeret, okuyub yazmak, hıfzıssıhha ve müdavat-ı evveliyye.

Küçük zabitler tarafından her iki sınıfta:

Kışla ve koğuşlarda usul-ü ikâmet, koğuşların tanzimi, usul-ü taharet ve nezafet, teçhizat-ı seferiyyenin usul-ü tanzim ve ikmalî, elbise ve ayakkabılarına bakmak, (çanta bağlamak, kaput dürmek), usul-u tagaddi ve taâm, orduda usul-ü muaşeret, tathirat-ı ameliyye (esliha ve eşya hakkında), hidemat-ı dahiliyye tatbikatı, emir ve kumanda tür ve usulü, zabıtların verdiği derslerin müzakeresi yapılmalıdır.

Mektebte sabah ve akşam tâlimleriyle yevmiye üç dersden fazla tedrisat yapılmamalıdır.

Endaht; tâlim devrindeki süre ve zaman gözedilerek usul-ü vechle ettirilir.

Zabıtlar tâlimlerde kâmil bulunacaklar ve beher kendisine aid olan dersi mensub olduğu bölüğün efradına tedris edeceklerdir.

İkinci sınıfın imtihanı, mekteb heyet tâlimnamesinin muvacehesinde icra olunacak bir sene tedrisiyye zarfındaki derecesi ve kabiliyeti, ahlâkî (alacağı notları ve bölük zabıtlarının şهادetine göre) nazar-ı itibare alınacak ve müktesebat-ı nazariyye ve ameliyyesi mükemmelen ve ariz ve amik tedkik edilecektir. İmtihan nihayetinde terfi-i sınıf edenlerle edemeyenlerin esamisi ordu kumandanlığına takdim edilecek ve cümlesi onbaşılığa terfi edileceklerdir.

Büsbütün kabiliyetsiz ve ahlaksız olanlar sene-i tedrisiyye nihayetine kadar mektebde alıkonmayıp kıtalarına iade kılınacaklar ve kendilerine meşruhat verilecektir.

Birinci sınıfın imtihan heyeti tâlimiyye ve ordu kumandanlığı tarafından tayin edilecek bir heyet-i mümeyyize muvacehesinde ameli ve nazari olarak ameli ve nazari olarak icra ve şهادetname verilecekler hakkında ariz ve amik tedkikat olunmalıdır.

Esasen ahlaksız ve memleketinde cezaî bir kabahatinden dolayı mahkum olmuş ve suî-şöhret eshabı, zayıf ve bir hastalığa mübtela olanlar, Türkçe

bilmeyenler mektebe kabul edilmemeli, efradın mektebe hin-i vücudunda cümlesi tabib muayenesiyle tefrik edilmelidir.”⁶²

“Küçük zabitler mekteplerinden ve daimi küçük zabitler heyetinden mamul ve muntazır olan istifade lâ’akal iki sene sonra iktitaf edilmeye başlanacaktır.

İş bu iki sene zarfında orduda mevcut küçük zabitlerin hidematlarından istifade edebilmek için bunların da suret-i hususiyede yetiştirilmeleri ve daimi küçük zabitler hey’eti faaliyete başladığı zaman böyle çavuş ve onbaşlıların yine ayrıca yetiştirilmesi lazımedendir.

Bu sebeple alayların toplu bulunduğu mahallerde taburların küçük zabitleri alay kumandanının nezaret-i tahtında ve muktedir iki zabit tarafından ayrıca tedris edilmelidir. Fakat üçüncü ordu kıtaatının henüz mevakide kısmen dağınık ve karışık bulunması hasebiyle her tabur kendi küçük zabitlerini ayrıca ve tabur zabitlerinden en muktedirinin taht-ı terbiye ve tedrisine vererek yetiştirebilir.

Küçük zabitler, kıtalardaki vazife ve talimlerine hale gelmemesi şartıyla her gün birer saat ve haftada iki gün sabahtan akşama kadar iş bu muallimin tedris edeceği hususan ber vech-i âtîdir.

Tâlimnamenin, tâlim ve muharebe kısmından küçük zabitlere aid olan mevad-ı dahiliyye kanunnamesinden umumiyye ve onbaşı, küçük zabitlerin vezaif-i umumiyyeleri, endaht nazariyatı, acemilerin usul-ü terbiyesi, endaht terbiyesi, endahtın usul-ü icrası, hidemat-ı seferiyyeden keşif ve emniyet hidematı ve harekât-ı askeriyyede küçük zabitlerin vezaif-i umumiyyeleri, terbiye-i askeriyye, okuyub yazmak, harita kıraati.

Mevaki-i askeriyyede bulunan teknil taburlar küçük zabitlerine mahsus olan bu dersler daimi olmalıdır. Muayyen bir müddeti olmamalıdır. Küçük zabitler bölükleri dâhilinde matlub vechle yetiştirilmeleri kabul oluncaya kadar bu usule riayet olunmalıdır.

⁶² Cemil, Küçük Zabıt Mektepleri, **Haftalık Risale-i Askeriyye**, No:15, 1909, s. 467

Küçük zabitler tedrisine me'mur olan zabit haftada iki gün kâffesini arazi üzerine çıkarub hidemat-ı seferiyye, muharebe ve endahta müteallik ameli dersler vermelidir.

Binaenaleyh ordunun tekmili demek efrad, onbaşı ve sıra çavuşlarının heyet-i zabitler ve muallem çavuşlar vasıtasıyla bölükler dâhilinde matlub vechle yetiştirilmesi demek olduğundan evvel emirde heyet-i zabitlerin esliha ve tecarib-i ameliyyelerinin tezyidi ve daimi küçük zabitler heyetinin serian teşkili çarelerine tevessül olunmalıdır.

Cemil.⁶³

Küçük zabit okulları açılmadan önce ve sonra benzer okulların Avrupa ordularında nasıl tesis edildiğine, eğitim sistemleri ve küçük zabitlerin durumlarına dair makaleler de kaleme alınmıştır. Ceride-i Askeriyye'nin, 18 Safer 1327 tarihli sayısında;

“Zamanımızda iyi bir küçük zabitler heyetinin vücuda getirilmesi ve eğitilmesi birçok ordu tarafından uygulanmaktadır. Eskiden kışlalarda eğitim ve terbiye görmüş olan küçük zabitlerin miktarı her gün azalmaktadır. Bunun yaratacağı sorunların önüne geçmek için;

1. Küçük zabitler teşkilatında değişikliklerin yapılması,
2. Tezkere bırakarak uzun süre hizmet etmesi istenen küçük zabitlerin orduda kalmasını sağlayacaktır.

Küçük zabitlerin yeterli sayıda bulunmalarını sağlamak ve muhafaza etmek için bütün ordularda benzer olan usul, kışlada talim ve terbiyelerini almış olanlardan isteklileri bu okullarda yetiştirmektir.

Avrupa'da bazı ülkelerde küçük zabitler;

Almanya'da : Küçük Zabıt Mekteplerinde

Rusya'da : Küçük Zabıt Mekteb Taburlarında

⁶³ Cemil, Küçük Zabıt Mektepleri, **Haftalık Risale-i Askeriyye**, No:15, 1909, s. 466, 470

Fransa'da : İdadî Mekteplerde

İtalya'da : Küçük Zabit Mektepleri ve Kıtalarda mevcut mekteplerde

Avusturya'da : Küçük Zabit Bölük Mektepleri ve alaylarda bulunan mekteplerden yetişmektedir.

Bu tür mekteplerin devamlılığı için küçük zabitlerin maddî olarak iyi bir hal ve mevkide bulunmasına ve geleceklerinin güvence altına alınmış olmasına bağlıdır.

Avrupa ordularının bazılarında her bölükte tezkere bırakmış küçük zabit adetleri aşağıdaki gibidir.

Almanya'da (onbaşılar hariç) : 12

Fransa'da : 6

İtalya'da : 3

Avusturya ve Macaristan'da : 3

Rusya'da : 2

Almanya Ordusu'nda tezkere bırakarak daimi olarak görev yapan küçük zabitlerin fazla olmasının bir sebebi on iki senelik görev süresi sonunda farklı devlet kurumlarında çalışmaya devam edebilme imkânının verilmesidir.⁶⁴

Tezkere bırakarak uzun süreli görev yapan küçük zabitlerin olmadığı ordularda zabitler onların işlerini de yapmak zorunda kalıyor. Bu sorun özellikle Rusya Ordusu'nda dikkat çekiyordu⁶⁵

2.3. Küçük Zabit Numune Taburları

Küçük Zabit Numune Taburlarının amacı, birliklere eğitimli onbaşı ve kıdemsiz küçük zabit yetiştirmek ve kıtada tezkere bırakarak kıdemli küçük zabit

⁶⁴ İlerleyen zamanlarda Osmanlı Ordusu'nda da bu uygulama gerçekleşmiştir. "Küçük zabit yada alay mekteplerinden neşetle bir kıtada toplam dokuz sene hizmet etmiş olanların temin-i istikbali için rüsumat, posta ve belediye gibi idareler tarafından birer memuriyete tayinleri..." BOA, BEO 285714

⁶⁵ **Bil Cümle Avrupa Ordularında Küçük Zabitanın Vücuda Getirilmesi İkmali ve Yetiştirilmesi**, Ceride-i Askeriyye, 18 Safer 1327-26 Şubat 1324 No:25, s. 257-262

olarak kalacak olanların bilgilerinin artırılmasını sağlamak ve özellikle hesap, idare ve depo memuru yardımcılıklarında çalıştırılmak üzere onbaşı, küçük zabit, iş bilir yazıcı ve asker yetiştirmekti. Taburlar, eğitim ve öğretim yönüyle Piyade Mektepler Müfettişliğine, emir, komuta ve genel emniyet ile idare hususlarında buldukları geçici kolordu komutanlıklarına bağlılardı.

Mektepler açılmadan önce küçük zabitler, kıdemli ve kıdemsiz küçük zabit olmak üzere iki gruptan oluşmaktaydı. Kıdemsiz küçük zabitler, nizami askerlik süresi içinde görevini küçük zabit olarak yaparak tezkere alanları ifade etmekteydi. Kıdemli küçük zabitler ise normal askerlik hizmetinden sonra tezkere bırakarak küçük zabitlik görevine devam edenleri ifade ediyordu. İlk defa tezkere bıraktıklarında zorunlu olarak hizmete devam etmeleri gereken süre altı seneydi. Bu altı senelik sürenin sonunda gerekli şartlar oluşmuşsa üçer senelik dönemler halinde yine tezkere bırakabiliyorlardı. Üçer senelik tezkere bırakma sürelerini tekrar etmek isteyen küçük zabit ;

- a. Tezkere bıraktıktan sonrası altı senelik süreçte görevi hususunda ilerlemek,
- b. Çalışma arkadaşları ve sorumluluğunda bulunan askerlere ve ahaliye karşı iyi muamelede bulunmak,
- c. Yerine getirdiği tüm görevlerde takdir edilmek,
- d. Verilen emirleri tamamıyla uygulayabilmek ve uygulatabilmek,
- e. Fiziki durumu sağlıklı olmak zorundaydı.

Bir küçük zabitin tezkere bırakma tarihinden itibaren toplam hizmet edebileceği süre 15 seneydi. Bu süreden daha uzun hizmet etmek isteyenlerin tezkere bırakma talebi kabul edilmeyerek emekli ediliyordu. Askerler tezkere bıraktıktan sonra başlayan hizmet süresi boyunca görevden ayrılamazlardı. Bu süre tamamlanmadan ayrılabilmek için; Hastalık, kötü ahlak ve mahkumiyet, iktidarsızlık ve muayenesizlik gibi durumların oluşması gerekliydi.

Küçük zabitlerin tezkere bırakmak için aşağıda belirtilen belgeleri hazırlaması gerekiyordu.

- a. Küçük zabitliğe terfi şهادetnamesi

- b. Doktor raporu
- c. Terhis tezkeresi
- d. Nizamiye askerlik süresini tamamladıktan sonra hareket mahalli mazbatası
- e. Askerliğini yaptığı kıtadaki tavır ve davranışlarını açıklayan belge

Ordunun küçük zabıt ihtiyacının farkında olan komutanlar imkânlar dâhilinde bütün ordu komutanlıklarında benzer eğitim veren numune taburlarının teşkiline çalışıyordu. Nitekim bu ihtiyacın aciliyetine dair hassasiyet, mektepler açılmadan önce orduların bünyesinde sekiz adet numune taburu bulunduğu halde 5. Ordu bünyesinde teşkil edilmemiş olduğu ve ihtiyaç duyulan numune taburu için Şam'da bulunan taburların diğer görevlerini aksatmamak için, ordu merkezinde bulunan nizamiye taburlarından birine bir numune bölüğü teşkili ile gerekli efrad ve öğretmen derhal tayin ve celp edilerek eğitime başlanmasına dair Umumu Erkan-ı Harp Dairesinin 28 Mayıs 1324 (10 Haziran 1908) tarihli yazıdan anlaşılmaktadır.⁶⁶ (Bkz. EK VII)

Bütün ordu müfettişliklerine bağlı birliklerde mümkün mertebe Türkçe okuryazarlarından zeki ve vücutça elverişli görülenler, numune taburu zabıt heyetince seçilerek taburda eğitim almak üzere yeni personel olarak kaydedilirdi.

Seçim sadece birliklerden değil taburların buldukları yerdeki halktan da yapılıyordu. Söz konusu taburlara kayıt ve kabule uygun görülenler, askerlik hizmeti için her nereye tertip edilmiş olurlarsa olsunlar ordu müfettişliklerinin emriyle katıldıkları birlikte bir ay süren eğitimden sonra bu taburlara seçiliyor ve bir senelik eğitim ve öğretim sürecinin sonunda birliklerine geri gönderiliyorlardı. Eğitime katılanlardan başarılı, kişilik yapıları ve ahlâklarına göre iyi ve orta derecede olanlara bir diploma veriliyordu.

Eğitimlerini iyi derecede bitirenler onbaşı, orta derecedekiler onbaşı vekilliği ve aşağı derecede bulunanlar ise er olarak birliklere gönderilirdi. Bu diplomalarda belirtilen seviyelere, askerin kabiliyet ve anlayışlarına bakılarak kendisine manga

⁶⁶ BOA. Y.MTV. Dosya No:310, Gömlek Sıra No:40

komutanlığı, hesap ve idare, depo hizmetleri, yazıcı ve emir eri gibi vazifelerin hangisinde kullanılmalarına elverişli oldukları da belirtilirdi.

Askerî eğitimler aşağıda belirtilen başlıklar ve sistemlere göre yapılmaktaydı. Kendi Başına Eğitim Dönemi: Bu dönemde konular pratik ve teorik olarak öğrenilir ve öğretilirdi. Manga Başlık: Piyade Yönetmeliğinin ikinci kısmıyla Atış Tüzüğü'nün mangaya ait maddeleri öğretilirdi. Bölük Eğitimi: Bir bölüğün öğretimi ve eğitimiyle beraber takım ve bölük dâhilinde personel manga başlık ve takım komutanlığı görevi ile vazifelendirilerek öğretilir ve eğitilirdi. Tabur Eğitimi: Lüzumu yüzüyle ve en çok zabite ait seferi görevler nazarı dikkate alınarak uygulamalı eğitim yapılırdı. Seferiye Eğitimi: Erden takım komutanına pratik ve teorik seferi görevlerle ilgili bilgiler verilirdi.

Tabura katılan askerlere askerî yazışma, rapor verme ve askerî haberleşme usulleri öğretilmekteydi. Ayrıca öğretim programında kendi başına eğitim, manga başlık ve takım komutanlığı, yanaşık ve dağınık usul hareketiyle tertip edilme konuları bulunmaktaydı. Teorik olarak verilen muharebe konularını atış ile ilgili olarak verilecek olan tek başına nişana hazırlık ve savaşta atış teknikleri icra edilerek uygulamalı olarak öğretilmekteydi. Askerî amaçlarla harita okuma bilgisi, askerlik bakış açısıyla incelenmesi ile harita üzerinde uygulaması ve harita üzerinde ufak tefek meseleyi hal edebilecek ve bir küçük zabitin ihtiyaç duyacağı derecede kroki çizibilme konuları üzerinde durulmaktaydı.

Küçük zabıtlere hesap, dört işlem ve tabela doldurmak gibi idareye ait konular da öğretilmekteydi. Basit muhabere sistemleri hakkında bilgilendirilerek, mors alfabesi ezberletilmekteydi. Ayrıca flama, fener ile haberleşmek ve telgraf öğretilirdi. Müfredatta coğrafya, ülkenin sınırları ve askerî bölgeler, ordu teşkilatı, çeşitli sınıflarının oluşturulma şekilleri ve üniformaları öğretilmekteydi. Ayrıca ülke çevresinde bulunan komşu ülkelerin ordu teşkilatına ait bilgiler verilerek üniforma şekilleri gösterilmektedir.

Tabur eğitimini tamamlayarak onbaşı olarak birliğine katılanlar gerekli rütbe bekleme süresi sonunda gireceği hesap, idare ve depo memuru yardımcılığı bilgilerinin ölçüldüğü sınavı geçerek çavuşluğa yükselebiliyordu. Onbaşı vekilliğiyle

kıtaya gidenler hizmet sürelerinin tamamlanmasından sonra sınavsız onbaşı olmaktaydılar. Bunlar da benzer yolu takip ederek çavuşluğa yükselebiliyordu.

Küçük Zabit rütbesine ulaşan bu çavuşlar tezkere bırakarak sınavsız kıdemli küçük zabit olabilmektedirler. Bu çavuşlar da özlük hakları açısından Küçük Zabit Mektebi mezunu küçük zabitin haiz olduğu özlük haklarına sahip olabilmekteydiler.

Birliklerde terhis vb. sebeplerle oluşan kadro boşluklarına, kolordu komutanlıklarının sorumluluğunda yapılan tespitlere göre, askeri konulara hâkim ve iyi hal sahibi askerler arasından onbaşı, çavuş ve küçük zabit görevlendirmeleri gerçekleşiyordu. Örneğin İkinci Fırka'ya bağlı alay ve taburlarda meydana gelen kadro boşlukları için yapılan ve 205 onbaşı, 15 bölük emini, 126 çavuş ve 26 başçavuşun yeni rütbe ve görevlerine dair atanma talebini içeren 11 Rebiulevvel 1310 (03 Ekim 1892) bir yazı, İkinci Fırka tarafından ordu komutanlığına gönderilmişti.⁶⁷ (Bkz. EK III) Yine İkinci Fırkaya ait 8 Zilhicce 1317 (27 Mart 1316) tarihli yazı ile fırka mensubu alay ve taburlarda münhal kalan başçavuş, çavuş, bölük emini ve onbaşılık kadrolarına atanan 2094 küçük zabit, bölük emini ve onbaşıya ait isim listeleri sunulmuştu.⁶⁸ (Bkz. EK IV)

2.4. Küçük Zabit İptidai Ve Küçük Zabit Mektepleri

06 Ekim 1909 (23 Eylül 1325) tarihli yazı⁶⁹ ile takdim edilen "Küçük Zabitan İptidai Mektepleri" ve "Küçük Zabitan Mektepleri" nizâm-nâmesinin kabulü sonrasında Küçük Zabit Mektepleri açılmıştır. "Küçük Zabitan İptidai Mektepleri", sivil halktan gençlerin girebileceği bir mektep iken, "Küçük Zabitan Mektepleri" Küçük Zabitan İptidai Mekteplerinden mezun olanlarla, nizami askerlik hizmetine devam eden erlerden, güvenilir, sağlıklı bir bünyeye sahip olanlarından sınavla seçileceklerin küçük zabit olarak yetiştirilmeleri amacıyla tesis edilmişti.⁷⁰ Her iki okulun da teşkil edilme şekilleri incelendiğinde Prusya'da uygulanan küçük zabit yetiştirme sisteminin bir benzerinin uygulamaya konulduğu anlaşılmaktadır.⁷¹

⁶⁷ BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 85, Gömlek No:62/003

⁶⁸ BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 160, Gömlek No:22/035

⁶⁹ "Küçük Zabit Ve Küçük Zabit İptidai Mektebi Nizamnamesi" BOA, İ.AS. 93/54

⁷⁰ Bal, Ali, a.g.m.

⁷¹ Goodenough, W.H., Dalton, J.C., a.g.e., s.76-77

Prusya’da temel eğitimi veren *Military Orphan Houses*, Osmanlı’da “Küçük Zabit İptidai Mektepleri”, küçük zabıtlığe esas askerî eğitimi veren yer ise "Küçük Zabit Mektepleri" oluyordu.

Küçük Zabit İptidai ve Küçük Zabit Mektebine girmek isteyen adaylar eğitim öğretim yılı başlangıcından altı ay önce başlayıp üç ay öncesinde sona eren süre aralığında ikametlerine en yakın redif veya nizamiye fırka merkezlerine veya Küçük Zabit Mektebine müracaat ediyordu. Adaylar müracaatları esnasında nüfus bilgilerini içeren tezkereyi, aşı kâğıtlarını, daha önce aldıkları okul bilgilerini gösterir belgelerini, herhangi bir adli ceza alıp almadıklarına dair iyi hal mazbatalarını (Bkz. EK VIII) ve muvazzaf olarak askerlikle ilişkileri olmadıklarına dair bilgileri içeren belgeleri yanlarında getirmek zorundaydı. Başvuru esnasında sağlık muayenesinden geçen ve başvuruları kabul edilen adaylar mekteplere giriş için sınava tabii tutuluyordu.

Küçük Zabit İptidai Mektebi ve Küçük Zabit Mektebine girmek isteyen adaylardan mekteplerin özel şartlarına haiz olan adayların sınav belgeleri ve iyi hal belgeleri sınavı gerçekleştiren heyet tarafından silsile vasıtasıyla kolorduya sunuluyordu. Küçük Zabit Mektebi heyeti tarafından yapılan inceleme sonrası mektebe kabul edilenler yapılan tebligatla bilgilendiriliyordu. Gerekli şartlara haiz olan asker çocukları, mektebe kayıt aşamasında tercih önceliğine sahipti. Sınavı geçen adaylar mektep kapasitesinin üzerinde gerçekleşirse gerekli kayıtlar birleştirilerek, diğer kolordularda teşkil edilmiş olan Küçük Zabit Mekteplerine kayıt edilebilmeleri için Piyade Mektebi Müfettişliğine gönderiliyordu.

Mektebe kabul edilen adaylar daha önce müracaat ettikleri (ikametlerine yakın olan) redif veya nizamiye fırka merkezlerince tekrar muayeneden geçiriliyor ve sağlık raporu veriliyordu. (Bkz. EK-IX) İmtihanla kabul süresi arasında hastalığa yakalananlar varsa bunların bir sonraki sene mi okula gidecekleri yoksa hastalıklarının durumuna binaen tamamen ihraç mı edilmeleri gerektiği tespit edilerek, müracaat yeri yetkilileri tarafından hızlıca mektebe bildiriliyordu. Kabulü uygun görülen diğer adayların evrakları mühürlenerek mektebe gönderiliyordu.

Küçük Zabit İptidai Mektebi ve Küçük Zabit Mektebi nizamnamesinin kabulü sonrası, İstanbul, Konya, Selanik, Sivas, Bağdat, Halep ve Yemen’de bulunan ordu merkezlerinde birer adet Küçük Zabit İptidai Mektebi ve İstanbul, Konya, Selanik, Edirne, Beyrut, Erzincan ve Bağdat’ta birer adet Küçük Zabit Mektebi açılmıştır.⁷² Bu okullar daha sonra piyade, topçu ve süvari Küçük Zabit Mektepleri adlarını almışlardır. Bundan başka ihtiyaç duyuldukça yine İstanbul’da Nakliye ile Kıyı ve Sahra Topçu Küçük Zabit Mektepleri, Sıhhiye Küçük Zabit Mektebi adlarıyla yeni Küçük Zabit Mektepleri de açılmıştır. 1909 senesinde Selanik’te açılmış olan Küçük Zabit Mektebi 1912’de, Beyrut ve Bağdat’ta açılmış olanlar 1914’te, İstanbul, Konya, Edirne, Erzincan’da açılmış olan Küçük Zabit Mektepleri ise 1924 senesinde kapanmıştır.⁷³

2.4.1 Küçük Zabit İptidai Mektepleri

Küçük zabit yetiştirmek üzere tesis edilen Küçük Zabit İptidai Mektepleri ve Küçük Zabit Mektepleri haklarında yazılı başka bir kaynağa sahip olmamaları sebebiyle açılış nizamnamesine göre değerlendirilmiştir.

Küçük Zabit İptidai Mektebi, yaşları 12-18 arasında, askerlik mesleğine hevesli ve beden olarak yeterince gelişmiş gençlerin ihtiyaç duyulan dereceye kadar tahsillerini sağlamak ve bir asker olarak terbiye ederek, Küçük Zabit Mektebine hazırlamak amacıyla kurulmuştu. Mektepte eğitim ve öğretim süresi, öğrencinin daha önceki eğitimine bağlı olarak 1-2 sene olarak belirlenmişti. Her sınıfta 100-130 öğrenciden oluşan iki bölük teşkil edilmişti.

Mektebin idari kadrosu: 1 yüzbaşı müdür, 1 mülazım-ı evvel veya mülazım-ı sani, 1 doktor yüzbaşı, 1 eczacı, 1 tamirci (cerrah), 1 tabur katibi, 1 imam, 1 tabur katibi muavini, 3 hizmetçi nefer, 2 çamaşırcı sivilden oluşuyordu.

Küçük Zabit İptidai Mektebi müdürü, tabur komutanı yetkilerine sahip olup mektebin eğitim öğretim ve yönetiminden sorumluydu. Mektep müdürünün bulunmadığı durumda yerine bölük komutanlarının en kıdemlisi vekâlet ederdi.

⁷² Astsubay Okulları Tarihi, KK EDOK K.lığı Yay. Ankara, 2009, s.5-6

⁷³ A.g.e., s.09-10

Her bölük; 1 yüzbaşı (bölük komutanı), 3 mülazım-ı evvel veya sani (öğretmen), 2 boruzen, 3 sanayi askeri (terzi ve kunduracı), 1 sıhhiyye onbaşı, 1 işçi asker, 2 mekkâreci veya bir arabacı asker, 1 tek atlı araba veyahut iki mekkâre⁷⁴ hayvanı, 3 hizmet nefer, 2 sivil hademe ve 100 veya 130 öğrenciden teşkil ediliyordu.

Bölük komutanları, kıtalarda görev yapmakta olan bölük komutanları ile aynı yetkilere sahiptiler. Öğrencilerin askerî eğitimini yaptırmak ve askerî terbiye vermek bölük komutanının göreviydi. Öğrencileri takip ederek başarılı olanların şevk ve gayretlerini arttırmakla sorumlu olan bölük komutanı aynı zamanda küçük zabıt olmak için gerekli özelliklere sahip olmayanların da mektepten ihracı için gerekli girişimlerde bulunmakla görevliydi. Bölüğün silah ve mühimmat ile demirbaş eşyanın korunmasından mesul olan bölük komutanları, miadı dolan eşyaların yenilenmesi ve ikmali için mektep komutanı ve müdürü seviyesinde gerekli girişimlerde bulunmak zorunda idi.

Mülazımlar, öğrencilerin askerî eğitim ve terbiyeleri hususunda bölük komutanına yardımcı oluyorlardı. Bölük komutanının emirlerine uygun olarak eğitim, öğretim faaliyetlerini yürütmekteydiler. Bu öğretmen zabıtların (hastalık, mezuniyet vs.) yoklukları süresince muavin ve emir subayları mektep komutan ve müdürünün izni ile derslere giriyorlardı.

Doktorlar ise sağlık hizmetlerinin yürütülmesinden, hasta koğuşuyla mektep eczanesinin nezareti, hıfzıssıhha ve hasta bakımı ile ilgili eğitimi vermekle sorumluydular.

Küçük Zabıt İbtidai Mektebi emir subayı, genel olarak alay komutanı yaveri görevini yerine getirir ve yazı işleri müdürüdür. Bölük komutanları tarafından öğrenciler hakkında tanzim edilen sicil ve durum kâğıtlarını toplar ve kayıt altına alır. Tabur kâtibi bütün muhasebe işlerinden sorumluydu.

⁷⁴ Mekkâre-ci: Osmanlı Ordusu'nda taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır vb. hayvanlar. Askerî malzeme yükleme ve taşıma işi yapan. (Türk Dil Kurumu Sözlüğü)

Gerek Küçük Zabit İptidai Mekteplerine gerekse Küçük Zabit Mekteplerine atanan zabitler eğitim, talimat ve nizamnamelere vakıf olan, eğitim ve öğretim icrasında muktedir askerlerdi. Mekteplerde hizmetlerin kıtalarda olduğu gibi yürütülmesine dikkat edilir, mektepte görev yapmakta olan rütbeliler kıtada görev yapmış olarak kabul edilirdi.

Küçük Zabit İptidai Mektebine girebilmek için 12 – 18 yaş aralığında, en az 148 cm boyunda, bedenen sağlam, arızasız ve sağlıklı, göğsünün daire genişliğinin 70-76 cm aralığında olması gerekiyordu. Bu koşulları sağlayan adaylar mektebe giriş için hazırlanan sınava tabii tutuluyor ve Küçük Zabit Mektebinden mezun olduktan sonra orduda en az altı sene hizmet etmeyi taahhüt etmeleri gerekiyordu. (Bkz. EK X)

Mektebe giriş için icra edilen sınavda adayın, kendisine söylenen bir metni yazıya dökmesi, bir kitaptan metin okuyarak aynısını yazması, rakam okuması ve hesaplama bilgisi, akıldan toplama, çıkarma, çarpma ve bölme yapması ile kendisine verilecek bir metni doğru olarak okuması isteniyordu. Sınav sonunda, sınavın yüz yüze yapıldığına dair komutan veya vekili tarafından imzalanmış bir belge düzenleniyordu.

Sınavı başarıyla geçen adaylar, sınav merkezinin yapması gerekli işlemlerin tamamlanmasına müteakip sağlık muayene raporu⁷⁵ olarak mektebe kayıt ediliyordu.

İstanbul'da açılan Küçük Zabit Mektebi Çırağan Sarayı'nın Beşiktaş tarafında bulunan Parmakkapı Karakol binasında gerekli bakım ve onarım çalışmaları sonrası eğitim ve öğretime başlamıştı.⁷⁶

“Söz konusu okulun dört bölüğü Küçük Zabit Mektebi (Astsubay Okulu) ve diğer dört bölüğü de Küçük Zabit İptidai Mektebi (Astsubay İlkokulu) ismi ile sekiz bölüğü içine alıyordu. (ATASE, Mülga Piyade Küçük Zabit Mektebinin Tarihçesi 1325 - 1337: 1.) İlk kısmı (Küçük Zabit İptidai Mektebi) Çırağan Sarayı'nın Beşiktaş yönünde bulunan Parmakkapı Karakol binasında, son kısmı (Küçük Zabit Mektebi) Kâğıthane'de 2'nci Abdülhamit'in

⁷⁵ Söz konusu sağlık raporu ve işlemler için bkz., s.29-30

⁷⁶ BOA, BEO, Dosya No:3608 Gömlek No:270534

efendilik köşkü olarak bilinen Kâğıthane Kasr-ı Hümayun'unda 1909 yılında törenle açılmıştır. Törene Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, kumandanlar, devlet büyükleri, Mekâtib-i Askeriye Umum Müfettişi (Askerî Okullar Genel Müfettişi) Mareşal WIKFORT katılmıştır. Açılış töreninde Mahmut Şevket Paşa yaptığı konuşmasında okulun açılış nedenleri üzerinde durmuş ve bu mesleğin geleceğine dair parlak vaatlerde bulunmuştur.⁷⁷

Küçük Zabit İptidai Mektebi, küçük zabit eğitiminin birinci ve ikinci senelerini teşkil ediyordu. Küçük Zabit İptidai Mektebi eğitim ve öğretim programına göre ilk sene; Kıraat-ı İrfâniye ve İmlâ, Ahlak ve Akaidi Diniye, Osmanlı Coğrafyası, Hesap İmal ve Erbaa, Muhtasar Hendese, Resim, Hıfzıssıhha, Fransızca dersleri gösteriliyordu.

İkinci sene ise; Kıraati Mükemmele, İmlâ ve Basit Hitabet, Ahlak ve Akaid, Tarihi Osmani, (Coğrafya tatbiki olunacaktır), Hesap: Kûsûrat, Nisbet, Tenasib ve Faiz, Harita Tersimi ve Mütalaası, Fransızca ve Usulü Muhabere, Devleti Aliye'nin posta teşkilatı (ayrıca gösterilir), Muhabere için vesait-i muhtelif, (Mors harflerinin ezberlettirilmesi, Eski hurufât ile ve bir alet ile muhabere edebilmek) öğretiliyordu.⁷⁸ (Bkz. EK V)

Küçük Zabit İptidai Mektebi öğrencileri mektep kurallarına aykırı bir davranışta bulduklarında mektep nizamnamesine göre hafif ve ağır olmak üzere iki tür ceza verilmekteydi. Hafif ceza öğrencinin normal faaliyetleri dışında angarya bir iş yaptırmaktı. Ağır ceza ise tatil günlerinde izinsiz bırakmak, on beş güne kadar derslere devam etme koşuluyla hapis cezası veya sekiz güne kadar riyazet hapsi vermek ve mektepten ihraçtı. Bölük komutanlarının üç güne kadar hapis cezası verme yetkisi vardı. Daha uzun süreli ceza verme yetkisi mektep komutanına, mektepten ihraç cezasının uygulama yetkisi ise Piyade Mektebi Müfettişliğine aitti.

Küçük Zabit İptidai Mektebinde tahsil görmekte olan öğrencilerden bedensel sorunları nedeniyle küçük zabit olmaya elverişli olmadıkları sıhhiye raporları ile

⁷⁷ Bal, Ali, a.g.m.

⁷⁸ **Küçük Zabit İptidai ve Küçük Zabit Mektepleri Nizamnamesi**, BOA, İ.AS., Dosya No:53, Gömlek Sıra No:54

tespit edilmiş olan öğrenciler, harcırahları verilerek mektepten ayrılır ve ailelerine teslim edilirdi. Bu öğrencilerin okudukları döneme ait giderler ailelerinden tahsil edilmiyordu. Tembellik ve vukuatları nedeniyle birinci sene içerisinde ihraç edilmesi gerekenler bir sene, ikinci sene benzer gerekçelerle ihraç edilmesi gereken öğrenciler ise iki sene hizmet etmek üzere sanayii kıtalarına gönderiliyordu. Bunların sanayi kıtalarında geçen hizmet süreleri, askerlik sürelerinden düşülmüyordu. Namus aleyhine muamelattan ihraç edilenler ailelerine teslim ediliyordu. Mektepten aileleri veya vasileri aracılığıyla müracaat edilerek alınmak isteyen öğrencilerden aylık iki lira olmak üzere eğitim giderleri ücreti alınmıyordu.

Küçük Zabit İptidai Mektebinde eğitimini tamamlayanlar her hangi bir Küçük Zabit Mektebine naklediliyorlardı. Bedenen, fikren ve eğitim olarak yeterlilik sahibi olduğuna kanaat getirilen öğrenciler piyade mektebi müfettişi tarafından ilk sene sonunda Küçük Zabit Mektebine nakledilebileceği gibi, yeterli gelişme göstermediğine inanılan öğrenciler bir sene daha Küçük Zabit İptidai Mektebinde tutulabilmekteydi.

Küçük Zabit İptidai Mektebinde eğitim süresini tamamlayanlar atış eğitimlerini tamamlamak üzere ağustos ve eylül aylarında piyade endah mektebinde bulunur ve bir ekim tarihinde birliklerine katılmak üzere mektepten mezun olurdu. Diplomaları törenle verilirdi. Öğrenciler, Piyade Mektebi Müfettişliğince kendi taleplerinin yanı sıra, Küçük Zabit İptidai Mektebinden öğrencilere verilen sicillere göre 1/5 Topçu, 1/5 Süvari, 3/5 ise Piyade Küçük Zabit Mekteplerine nakledilirlerdi Küçük Zabit Mektebine katılan öğrenciler birinci sene sonunda yapılan imtihan sonuçları, davranış ve ahlaki olarak çok başarılı olanlar sınav notlarının açıklandığı gün onbaşı rütbesini alıyorlardı. Düşük not alan öğrenciler ise birinci sene sonunda yapılan sınavdan altı ay sonra onbaşılığa, ikinci yılın sonunda yapılan sınavı başarıyla geçtikleri takdirde çavuşluğa nasb ediliyordu.

2.4.2. Küçük Zabit Mektepleri

Ordunun ihtiyaç duyduğu sınıflar için açılan Küçük Zabit Mekteplerine Küçük Zabit İptidai Mekteplerinden, kıtalarda bulunan okuryazar askerler arasında gerekli koşullara haiz olanlar ve kıdemsiz küçük zabitler kabul ediliyordu. Ordu

merkezi olan vilayetlerde kurulan bu mektepler bağılı buldukları ordunun sorumluluk bölgesindeki küçük zabıt ihtiyacını karşılamak için açılmıştı.

Küçük Zabıt Mektebine girebilmek için 16 – 18 yaş aralığında, en az 154 cm boyunda, bedenen sağlam, arızasız ve sağlıklı, göğsünün daire genişliğinin 18 yaşında olanlar için 80 – 84 cm, diğer yaşta olanlar için 72 – 80 cm aralığında olması, gözlerinin ve kulaklarını sağlam olması, dilinde kekemelik ve sabıka kaydının olmaması gerekiyordu. Bu koşulları sağlayan adaylar mektebe giriş için hazırlanan sınava tabii tutuluyor ve Küçük Zabıt Mektebinden mezun olduktan sonra orduda en az altı sene hizmeti taahhüt etmeleri gerekiyordu. (Bkz. EK XI)

Mektebe giriş için icra edilen sınavda adayın, kendisine söylenen bir metni yazıya dökmesi, bir kitaptan metin okuyarak aynısını yazması, rakam okuması ve hesaplama bilgisi, akıldan toplama, çıkarma, çarpma ve bölme yapması ile kendisine verilecek bir metni doğru olarak okuması isteniyordu. Küçük Zabıt İptidai Mektebi sınavı sorularına ek olarak Osmanlı Tarihi ve coğrafya bilgisi konularında sorular soruluyordu. Sınav sonunda, sınavın yüz yüze yapıldığına dair komutan veya vekiline ait imza bulunan bir belge düzenleniyordu.

Sınavı başarıyla geçen adaylar, sınav merkezinin yapması gerekli işlemlerin tamamlanmasına ve sağlık muayene raporlarını⁷⁹ almalarını müteakip mektebe kayıt ediliyordu.

Küçük Zabıt Mektebinin ilk senesinde; Topoğrafya-yı Askerî, Talimnâme, Hizmet-i Seferiyye Nizamnamesi, Nazari ve Amelî Endaht, Terbiye-yi Askeriyye ve Feraiz-i Askeriyye, Meşrutiyeti İdarenin Fevaidi, Rütbe ve Alametlerin Tarifi, Esliha ve Mühimmatı Askeriyenin Muhafazası, Akaidi Diniyye ve Feraiz-i Medeniyye ve Ahlakıyye, İmla ve Kitabet'i Askeriyye, Hesap, Coğrafya-yı Osmanî, Fransızca, Dâhiliye ve Ceza Kanunnameleri dersleri okutulmaktaydı.

İkinci sene ise; Tarih-i Osmanî, Talimname, Sahra İstihkâmâtı, Hizmet-i Seferiyye Nizamnamesi, Ordu teşkilatı, Tabya, İdare Nizamnamesi, Terbiye-i Askeriyye, Hifz-üs-sihha-i askerî, Fransızca veya Almanca dersleri okutulmaktaydı.

⁷⁹ Söz konusu sağlık raporu ve işlemler için bkz., s.29-30

Mektebin idarî kadrosu; 1 Binbaşı veyahut Kaymakam kumandan, 1 Bir Yüzbaşı Kumandan muavini, 1 Mülazım-ı Evvel veya Sani, 1 Yüzbaşı Doktor, 1 Eczacı, 1 Tımarcı, 1 İmam, 1 Tabur Kâtibi, 3 Tabur Depo ve İdare Çavuşu veya Onbaşıları, 1 Tüfekçi Ustası, 1 Boru Onbaşı, 1 Mekkâreci veya Arabacı Onbaşı, 2 Hizmetçi Asker, 2 Çamaşırcı sivilden oluşmaktaydı.

Bölüklerin kadrosu ise; 1 Yüzbaşı, 3 Mülazım-ı Evvel veyahut Sani (aynı zamanda bölüklerin öğretmenleriydi), 1 Başçavuş, 1 Başçavuş muavini, 3 Çavuş, 9 Onbaşı, 3 Boruzen, 3 Sanayi Efradı (Terzi ve Kunduracı), 1 Saka Neferi, 1-2 Arabacı veyahut 2-3 Mekkâreci, 1-2 Tek Koşulu Araba Hayvanı İle Beraber Veyahut 2-3 Mekkâreci, 1 Sıhhiye Onbaşı, 3 Hizmet Neferi, her bölük 120 öğrenciden oluşmaktaydı.

Mektep Komutanı, Küçük Zabit Mektebinin ve Küçük Zabit İptidai Mektebinin komutanlığını yürütmekteydi. Mekteplerin genel yönetiminin haricinde, eğitim ve öğretimin başarıyla icrası komutanın sorumluluğundaydı. Mekteplerde disiplinin ihdas edilmesine ve genel hizmetlerin yürütülmesine de nezaret ederdi. Mektep komutanı izin ve ceza konularında alay komutanı yetkilerine sahipti. Görevinde başarılı bulmadığı öğretmenlerin değiştirilmesi ve küçük zabit olma yeterliliğine ulaşmayan ve problemlili öğrencilerin ihracı için gerekli işlemlerin yapılması için Piyade Mektebi Müfettişliğine bilgi verirdi. Komutan okulda görev yapmakta olan zabit ve öğrencilerin durumlarını gösteren sicil dosyalarını hazırlar. Bu sicil dosyalarının bir tanesini bağlı bulunduğu kolordu komutanlığına, diğerini ise piyade mektebi müfettişliğine eylül ayı başına kadar göndermek zorundaydı.

Küçük Zabit Mektebi Muavini komutanın yokluğunda yerine vekalet eder. Seferi tatbikat ve atış hizmetlerini yürütmek ve mektep içi genel işlerin yürütülmesinden sorumluydu ve tabur komutanı yetkilerine sahipti. Tabur kâtibi mekteplerin bütün muhasebe işlerinden sorumluydu.

Mektepte görev yapan küçük zabitler kıtalardakiler gibi muvazzaftırlar. Öğrencilerin eğitim, öğretimlerinde zabitlere yardım ederler. Bunlar mektep heyetine dâhil olabildikleri gibi yakınlarında bulunan başka birliklerden görevlendirilmiş de olabilirler. Altı aylık deneme süreci sonunda mektepte öğretmen olma becerisini

gösterenler için Piyade Mektebi Müfettişi okulun bağlı olduğu kolordu komutanına öğretmen olarak başarılı olduğu tespit edilen küçük zabitin mektebe tayin edilmesi talebini iletir.

Küçük Zabit Mekteplerinde öğrenim gören öğrenciler mektebe kayıtları sonrası askerlik yemini ediyordu. Bu nedenle yeminli bir muvazzaf asker olarak kabul edildiklerinden her hususta askerî kanun ve nizamlara tâbi oluyorlardı. Küçük Zabit Mektebi öğrencileri kıtada rütbelere mahsus olan maaşları alıyorlardı.

Küçük Zabit Mektebinden ihraç edilmesi gereken öğrencilere ait işlemler Piyade Mektebi Müfettişliğince yürütülmekteydi. Ahlaksızlığı nedeniyle ihracı gerekenlerle, mektepten ayrılabilmek için vukuat işleyenler ve mektepteki eğitime devam etmek istemeyip kıtaya çıkmak isteyen öğrenciler buldukları kolordu emrindeki kışlalarda üç sene görev yapmak şartıyla Piyade Mektebi Müfettişliğinin kararı üzerine mektep komutanlığı tarafından kolordu komutanlıklarına teslim ediliyordu. Bu şekilde Küçük Zabit Mektebiyle ilişkisi kesilerek kıtaya gönderilenler üç sene boyunca terfi ettirilmiyor, bunun yanı sıra inzibat askeri memuru, kâtiplik, yazıcı olarak bile kullanılmalarına müsaade edilmiyordu.

Mektebin birinci sınıfında iki defa sınıfı geçemeyerek tekrar edenler alaya ihraç edilerek bir sene daha askerlik hizmetine devam etmek zorundaydı. İkinci sınıftayken iki defa sınıfta kalan öğrenciler ise ihtiyata nakledilirdi. Hastalık ve benzeri sebeplere istinaden oluşan maluliyetlerine binaen ihraç edilecek öğrencilerle ilgili işlemler sıhhiye heyetinin vereceği rapor üzerine icra edilmekteydi.

Küçük Zabit Mektebinden aileleri veya vasilerinin müracaatı üzerine alınmak isteyen öğrencilerden mektepte geçmiş olan süreleri için aylık iki lira olmak üzere eğitim giderleri ücreti alınır.

Küçük zabitler, hangi ordu müfettişliği bölgesinde bulunan küçük zabit mektebinden mezun olmuşlarsa o ordu komutanlığının emrine atanıyordu. Ordu bünyesinde bulunan birliklere yapılacak atama yetkisi ise emrine girdiği ordu müfettişliğine aitti. Piyade Mektebi Müfettişliği ekim ayı başında ordulara atanan

küçük zabitlerin künye bilgilerini eylül ayının üçüncü günü ordu müfettişliklerine gönderiyordu.

Küçük zabıt ihtiyacına binaen başka bir ordu bölgesine atama yapılmasına ihtiyaç duyulan küçük zabıtların atamaları Piyade Mektep Müfettişliğinin talebi üzerine Harbiye Nezareti aracılığıyla uygulanıyordu. İhtiyaç durumunda piyade küçük zabıtları diğer sınıflara ait birliklere de atanıyordu.

Onbaşı rütbesindeki küçük zabıtlar yalnız Küçük Zabıt Mektebinde okuyarak mezun olursa çıkışlarından itibaren altı yıl; Küçük Zabıt İptidai Mektebinden gelmişlerse, çıkışlarından itibaren sekiz yıl (iki senesi Küçük Zabıt Mektebinde olmak üzere) orduda mecburî hizmete tâbi tutuluyordu.

Küçük Zabıt Mekteplerinden mezun olanlardan kıtada aralıksız olarak dokuz sene hizmet etmiş olanlar polis, jandarma, saray ve müze muhafızlığı, tahsildarlık, şimendifer ve şirket idarelerinde, tekelle ve diğer askeriyeğe bağılı fabrika, fırın, ambar ve dairelerine geçiş yapabiliyordu. On iki sene hizmet etmiş olanlar, imtihanla yedek zabıt olabiliyor ve üç yüz kuruş maaşla başka memuriyetlere tercihen tâyin edilebiliyorlardı.⁸⁰

Bu mektepler zamanla daha esaslı bir düzene oturmuş ve Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu okullardan bazıları nizamnâmelerde bazı değişiklikler yapılarak mütareke döneminde de varlıklarını sürdürmüşlerdir.

1910 senesinde gerçekleşen tensikat ve alaylı zabıtların azaltılması çalışmaları okulda bulunan öğrencileri gelecekte yükselme ihtimallerinin ellerinden alındığı düşüncesine sevk etmişti. Kıdemli küçük zabıtlığın iyi bir gelecek sağlayamayacağı şeklinde düşünenlerden ve altı yıllık zorunlu hizmet anlaşması bağılılığına dayanamayanlardan, okul masraflarını ödeyip ayrılanlar, firar edenler ve intihar edenler olmuştu. Bunun fark edilmesi üzerine okulun kurucusu olan Mahmut

⁸⁰ Astsubay Okulları Tarihi, KK EDOK K.lığı Yay. Ankara, 2009

Şevket Paşa öğrencilere hitap ederek ordunun zabıt ihtiyacının karşılanması noktasında okuldan mezun olacak küçük zabıtlardan faydalanılacağını belirtmişti.⁸¹

Okuldan ayrılmaları azaltmak amacıyla nizamnâmede değişiklikler yapılmış, nizamnamenin 50'nci maddesine göre zorunlu hizmet yılı olan altı yılı dolduranlar isterlerse meslek okullarına girerek, jandarma veya levazım zabıtlığı, polis komiserliği, tabur kâtipliği, yedek zabıtlık, askerlik dairelerinde sivil memurluklar, fabrika, fırın, ambar ve emsali askerî kurumlarda çalışabilecekleri maddeleri dâhil edilmişti. Ayrıca muvazzaf olarak dokuz sene hizmet etmiş küçük zabıtlara, (tıpkı Prusya Ordusu'nda on iki sene görev yaparak ordudan ayrılmayı tercih eden küçük zabıtlar gibi)⁸² aylık maaşları üç yüz kuruştan az olmamak üzere saray, müze muhafızlığı, posta telgraf memurluğu, şimendifer, şirket, belediye, bayındırlık, nahiye müdürlüğü gibi görevlere geçiş yapma hakkı verilmişti.⁸³ (Bkz. EK VI)

2.4.3. Küçük Zabıt İptidai Mektebi ve Küçük Zabıt Mektebi Öğrenci Elbiseleri

Küçük Zabıt Mektebi ve Küçük Zabıt İptidai Mektebi talebelerinin yazlık, kışlık elbiseleri, yağmurluk ve şapkalrı, dolak (ayak bileğinden yukarı doğru sarılan kumaş parçası) ve potinleri, erler ile aynıydı. Elbiselerin yakalarına nefte takılarak öğrenci numarası ve Küçük Zabıt Mektebi veya Küçük Zabıt İptidai Mektebi yazılıyordu. Yazıların sağında ve solunda öğrenci numaraları yer almaktaydı.

Küçük Zabıt Mektebi apoletlerinde kırmızı ve Küçük Zabıt İptidai Mektebi apoletlerin ortasında nefte kumaştan üç milimetre üzerinde yatay bir çizgi bulunuyor ve bu çizginin üzerinde ordu altında ise bölük numaralarını gösteren dökme rakamlar takılıyordu. Küçük Zabıt Mektebi öğrencileri hizmet ve mezuniyet esnasında kasaturalı palaskalarını Küçük Zabıt İptidai Mektebi öğrencileri ise tokalı haki rengindeki bel kayışlarını kuşanıyorlardı.

⁸¹ Bal, Ali, a.g.m.

⁸² Goodenough, W.H., Dalton, J.C., a.g.e, s.76-77

⁸³ BOA, DH.HMŞ. Dosya No:23, Gömlek No: 26

2.5. Zabit Talimgâhları

Gerek zabitlerin gerekse küçük zabitlerin mezun olduktan sonra da mesleki eğitimlerine devam ettirmeleri için bir takım uygulamalar yapılmaktaydı. Kışlalarda kurulan Zabit Talimgâhları nizamiye, ihtiyat ve redif zabitleri ile küçük zabitlerin bir müddette mâ'lumât-ı umumiyelerini tekrar ve ikmâl eylemeleri maksadıyla her müfettişlikte bir aded olmak üzere teşkil edilmişti.⁸⁴ Teşkil edilen bu talimgâhlarda derslere katılan *İsmail Hakkı Süerdem*'in hatıratına yazdığı şu cümleler, küçük zabit eğitimlerinin görev başında da devam ettiğini gösteriyordu. "*Bölük'de başçavuş olarak görevime devam ediyorum. Öğleden evvel zabit öğretmenler derslere giriyor, öğleden sonra nazari bilgilerin öğretilmesi için tatbikât yapılıyordu.*"⁸⁵

Bu eğitim merkezlerinin yanı sıra küçük zabitanın göreve başladıktan sonra da mesleki gelişmelerini sağlamak maksadıyla çeşitli süreli yayınlar yapılıyordu. Bunlar arasında tamamen küçük zabitler için yayımlanan *Başçavuş* isimli mecmua (Bkz. EK XIII) öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra girilen muharebelerde elde edilen tecrübelerle göre askerî mecmualarda da küçük zabit yetiştirmeye yönelik yazılara da rastlanmakta idi.

⁸⁴ "Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Ordusunun Teşkilât-ı Esasiye Nizamnâmesi", Matbaa-i Askeriyye, İstanbul, 1326 s.17

⁸⁵ Avcı,Orhan, "*İsmail Hakkı Süerdem Anılarım (Osmanlı'dan Cumhuriyete)*", Bilge Yayınevi, Ankara,2004,s.37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLERİN GÖREVLERİ VE ÖZLÜK HAKLARI

3. OSMANLI ORDUSUNDA KÜÇÜK ZABİTLERE AİT GÖREVLER

3.1. Küçük Zabitana Ait Genel Görevler⁸⁶

Küçük zabitler maiyetinde bulunan askerleri öğretmek, gözetmek ve idare etmek vazifesi ile mükelleftir. Her birinin gözetilmesi ve görevlerini yerine getirmek üzere teşvik edilmesi ve bütün askerlerin görevlerde çalışır hale getirilmesi küçük zabitin esas vazifesidir.

Küçük zabitler iyi bir askerinin sahip olması gereken vasıflara sahip olmasının yanı sıra, ahlak, gayret, vazifeye ilgi hususlarında astlarına iyi örnek olmalıdır. Küçük zabitler okuryazarlık ve matematikte ilerlemeye gayret edip, resmî lisan olan Türkçe'yi mükemmel seviyede konuşmak ve astlarına öğretmek hususunda maharetini arttırmaya çalışmalıdır.

Küçük zabitler astlarının saygısını kazanmalı ve onlara karşı haysiyetini muhafaza edilmelidir. Askerlerle birlikte yaşayacağı için, onları iyice tanımalı ve güzel örnek olarak onların da gelişmesine yardımcı olmalıdır. Küçük zabitler astlarının hatalarından dolayı yalnız cezalandırma uygulamayıp aynı zamanda hatasından ders almasını da öğretmelidir. Küçük zabitler astlarına tembih ve nasihat ederken izzeti nefislerini kırmamaya dikkat etmelidir. Uyarı ve nasihatlerini yabancıların önünde yapmamalıdır. Küçük zabitler astları ile arasındaki mesafeyi doğru miktarda bulundurmalıdır. Küçük zabitlerin astlarıyla oyun oynaması ve borç alması yanlış ve ceza gerektiren bir durumdur. Astlarının sağlıklarını muhafaza etmeleri için düzenli olarak uyarıda bulunmak esas görevlerinden biridir. Bu husus için askerleri zaman zaman muayene ve teftiş etmelidirler.

⁸⁶ Piyadeye Mahsus Hidemat-ı Dahiliyye Nizamnamesi, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul, 1328, s.12-33, Atatürk Üni. Kütüphanesi, Demirbaş No: 0101130 Küçük zabitana ait genel görevler nizamnamenin 27- 33. maddeleri arasında belirtilmiştir.

Kanunun ve askerler arasındaki düzenin bozulmaması için gerekli personel bulunmasa da sorun yaratanları derdest ve tevkif etme hakkına sahiptir. İlk ihtarı dinlenmemiş ise suç işleyenleri derhal hapsedmeli ve her hapis uygulamasını silsile takip ederek komutanlarına bildirmelidir.

Küçük zabıtlar ceza verme hakkına sahiptir.

Küçük zabıtlar birlikten ayrıldığı zaman bölük kumandanı tarafından güvenilir ve çalışkan görülen bir onbaşıya günübürlük yetkidir.

Küçük zabıtlar evrakları ve defterleriyle donanmış ve hazır olmalıdır.

3.1.1. Takım Çavuşunun Vazifeleri⁸⁷

Çavuş tayin olduğu takımın amiridir. Onbaşılar doğrudan doğruya kendisine bağlıdır. Takım çavuşlarının vazifeleri maiyetlerine büyük bir tesir edeceği gibi kendisini faaliyetlerin icrasında sorumlu hale getirecektir.

Çavuşlar maiyetlerine sağlıklarının muhafazası, eşya, elbise, silah ve cephaneye ve levazım malzemelerinin bakımlı ve tutulması, kışla ve koğuşların temizlenmesi hususlarında bilgi verir ve tam olarak uygulanmasını sağlarlar.

Çavuşlar maiyetlerine kendilerine emir verebilecek kimselerin ismi ve rütbeleri ne öğretmelidirler.

Takım çavuşu maiyetlerini bir faaliyetten önce ve sonra ve kışla dışına çıkacağında kontrol ve muayene eder.

Takım çavuşu onbaşılarla mutabık olduğu bir bilgi cetvelini yanında taşır.

Onbaşılardan yetkilerini aşan durumlarda vazifenin yerine getirilmesi için gereken askeri tayin eder. Bu birkaç askerin görevlendirmesi şeklinde de olabilir. Bu hizmetler için bir cetvel tutar. Askerleri görevlendirirken her grup içinde aklı başında adamlar olması gereği ile hareket eder. Hangi askerlerin, hangisi ile göreve gönderileceğini içeren bir liste yapılmalıdır Takım çavuşu takımında hizmette

⁸⁷ Takım çavuşunun vazifeleri nizamnamenin 41-48. maddeleri arasında belirtilmiştir.

bulunan her askerin hangi hizmette bulunduğunu her an ve zaman bilmeli ve sorulunca cevap vermelidir

Takım çavuşu takımda bulunan eşya ve elbise ile levazımı bir deftere kaydeder ve çamaşırların temiz yıkanmasına nezaret eder.

Takım çavuşları bölüğü nöbet hizmetini münavebe ile ifa ederler. Büyük bir zorunluluk ortaya çıkmadığı sürece takım çavuşları takımları dışında bir yere uzun süreyle tayin edilmezler.

3.1.2. Başçavuşun Vazifeleri⁸⁸

Başçavuş bölük komutanının emirlerinin uygulatıcısı ve tüm çavuşların doğrudan doğruya amiri ve komutanıdır.

Başçavuş mütebessim, doğru, adil ve güzel ahlak sahibi, tecrübeli olmalı ve bölük komutanına bütün idare ve terbiyede hakkı ile yardım edebilmesi için gerekli bilgiye sahip olmalıdır.

Başçavuşun bölüğün tüm personelinin kabiliyet ve istihdamlarını hakkıyla bilmek, onların ahlak ve evsafı ile güçlerini bilmesi büyük öneme haizdir.

Zabit tarafından tebliğ edilecek olan emirler kendisinin bulunmadığı zamanlarda başçavuş tarafından okunup, tüm personelin emirlerin gereğini yapmak hususunda teşvik etmekle sorumludur.

Başçavuş bölüğünde iç düzenini korunmasını mutlaka sağlar.

Başçavuş bölüğünün yürütülmesi gereken işler için askerleri görevlendirir, karakol cetvellerini tanzim eder. Bu cetveller defter halinde basılıp bölüklere dağıtılır.

Başçavuş hapse göndereceği askeri önce doktora muayene ettirir.

Başçavuş hapis edilecek askerin para ve kıymetli eşyasını, firar etmelerine vesile olabilecek ve yanlarında bulunması yanlış olaylara sebebiyet verebilecek her

⁸⁸ Başçavuşun vazifeleri nizamnamenin 49-65. maddeleri arasında belirtilmiştir.

şeyi alıp saklar. Hapis olacak askerin ismi ve rütbesi ve hapis sebebi ve müddeti ve hapis şeklini yazılı olarak bölük komutanı tarafından imzalanmış cetvel ile birlikte başçavuşa teslim edilir.

Başçavuş bir askerin kaybolması durumunda bir çavuş ve askerlerle aratır ve vakit kaybetmeksizin bölük komutanına haber verir.

Silah başı emri verildiğinde başçavuş askerin süratle toplanması için gayret sarf eder.

Başçavuş bölüğün her talime çıkışından bölük emini tarafından tanzim edilecek olan mevcut yoklamasını yanına alır.

Başçavuş silah ve tamirat defterini, cephaneye kuyudatını dikkatle tutar.

Askerlere verilmiş olan fişekler askerlerde bulunmasına lüzum kalmadığı zamanlarda başçavuş tarafından hemen toplanır ve bölük komutanının emrettiği yerde muhafaza eder.

Başçavuş takım zabitlerinden birinin yokluğu durumunda onun yerine bakacağı için, bu görevi yerine getirecek bilgiye sahip olmalıdır. Başçavuş bölük komutanının emriyle eğitici olarak da görevlendirilebilir.

Başçavuşlar tabur dâhilinde münavebe ile nöbetçi başçavuşluğunu ifa eder.

Başçavuş takım komutanlığına tayin edildiğinde bölük komutanı başçavuşa ait vazifelerden hangilerinin bölük emini tarafından yapılacağını tayin eder.

Zabitanın bulunmadığı zamanlarda başçavuş bölük emir ve komutasına deruhte eyler.

3.2. RÜTBE TERFİ UYGULAMALARI VE KIYAFETLER

3.2.1 Küçük Zabit Rütbe Terfi Uygulamaları

1832'de Osmanlı Ordusunun son zamanlarına kadar devam edecek rütbe hiyerarşisi düzen altına alınmıştır. Buna göre erden başlayarak rütbeler Nefer, Onbaşı, Bölük Emini, Çavuş, Başçavuş, subaylar; Mülâzımı Sani, Mülâzımı Evvel,

Yüzbaşı, Tabur Kâtibi, Sol Kolağası, Sağ Kolağası, Alay Emni, üst subaylar Binbaşı, Kaymakam, Miralay, Ferik, Müşir olarak sıralanmıştı.⁸⁹ Bu değişiklikler sonrası çavuş ve serçavuşlar, küçük zabıt olarak teşkilattaki yerlerini almışlardı.

Rütbe Terfî uygulamaları ile ilgili olarak ilk toplu hukuki düzenleme 1870’te yayınlanmıştır. Bir üst rütbeye terfî o rütbeye haiz söz konusu kadronun ölüm, istifa, azledilme, atılma gibi olağan üstü bir durumla boşalmasına müteakip veya yeni kadro ihdası nedenleriyle gerçekleşmekteydi. Terfî edebilmek için aranan bir takım özelliklere sahip olmak gerekmektedir. Bunlardan en önemlisi, eksikliği büyük ölçüde hissedilen okuryazar olmaktı. Bunu iyi hal, göreve bağlılık, itaat vb. askeri kişilik özellikleri de etkiliydi.

Bir piyade erinin onbaşı olabilmesi için hâkim olması gereken bazı konular vardı.⁹⁰ Terhis, terfî vb. nedenlerle boşalan onbaşı kadrolarına yerleştirmek üzere kıtalarda görev yapmakta olan onbaşı vekilleri arasında sınav icra ediliyordu. 1,5 sene onbaşı muavini olarak birliklerinde görev yapmış olan adaylar; dini bilgiler, sayı sayma ve hesap yapma, Piyade talimnamesinden tüfekli duruş ve hareketler (dönüşler, yürüyüş, hiza, aralık, mesafe, silah doldurmak, boşaltmak ve ateş etmek, süngü takmak gibi) temel bilgiler, manga eğitiminden; manganın hareket şekilleri, yanaşık düzen eğitimi, cephe büyütme ve küçültme, tüfek ve mühimmat bilgileri, bakım ve korunması, manga atışının kontrol ve idare edilmesi, keşif hizmeti, dahiliye nizamnamesinden; itaat, müracaat ve şikayet şekilleri, kışla ve koğuş hizmetlerinde onbaşının görevleri, nöbet devir, teslimi ve eğitimi, ceza kanunnamesinden; firar, isyan, itaatsizlik vb. konularda nazari ve uygulamalı sınava tabii tutulurdu. Sınav sonucuna göre onbaşı rütbesine yükselenler belirlenirdi. Okuma yazma bilenler öncelikle tercih edilirdi.

Bir piyade onbaşının çavuş olabilmesi için ise; dini bilgiler, sayı sayma ve hesap yapma, piyade talimnamesinden erin eğitiminden bölüğün yanaşık düzen eğitimi konularına, manga ve takım harekât eğitimine, tüfek ve mühimmat bilgileri,

⁸⁹ “İdarî ve Askerî Teşkilat”, içinde **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5. Kısım. (1793-1908)**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No:2, Gnkur.Basımevi, Ankara,, 1978, s.343

⁹⁰ “**Küçük Zabıt Ve Küçük Zabıt İbtidai Mektebi Nizamnamesi**”, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul, 1327, s.33

bakım ve korunması, manga atışının kontrol ve idare edilmesi, keşif hizmeti, muhabere postaları, yürüyüş ve dinlenme esnasında emniyet hizmetleri, atış talimnamesinden; mermiler hakkında genel bilgi, atışa tesir eden dış unsurlar, nişan vaziyetleri, atışın idaresi ve icrası, mesafe tahmini gibi mekanik nişancılık eğitimi, harita bilgileri, dâhiliye nizamnamesinden çavuşlara ait maddeler, uygulamalı olarak takım harekât çeşitleri, arazi üzerinde yön tarifi vb. bilgileri içeren imtihanı geçmesi gerekmektedir. Yine okuma yazma bilenler öncelikle tercih edilirdi.⁹¹

Küçük zabıtlar sadece görev yaptıkları kıtalarda kıdeme sahiptiler. Bu nedenle bir üst rütbeye terfi konumunda olan küçük zabıtlar görevde buldukları birlikler içindeki kıdem sırasına göre değerlendirilmekteydi. Aynı rütbede bulunan küçük zabıtlar arasında kıdem hizmet sürelerine, aynı rütbe ve hizmet süresine sahip küçük zabıtlar arasındaki kıdem durumuna ise mezuniyette aldıkları imtihan derecesine bakılarak karar veriliyordu.

Her küçük zabıt için kıtadaki durumu hakkında bilgi sahibi olmak için sicil belgeleri tutuluyordu. Bu belgelerde küçük zabıtın ceza alıp almadığı, varsa sebebi, görevine karşı olan çaba ve gayreti, fiziksel durumu, okuryazarlık durumu, aldığı mükafat ve ödüller belirtiliyordu.

Hiçbir er, onbaşılık yapmadan çavuş olamayacağı gibi hiçbir başçavuş muavini, çavuşluk yapmadan başçavuş muavini yine hiçbir başçavuş, başçavuş muavinliği yapmadan başçavuş olarak nasb edilemiyordu. Küçük zabıtlar gerekli şartlara haiz olduktan ve bir üst rütbede meydana gelen kadro boşlukları sonra terfi edebiliyorlardı. Küçük zabıtlar bunun için çavuşluktan, başçavuş muavini olabilmek için bir sene çavuşluk, başçavuş muavinliğinden, başçavuşluğa yükelebilmek için bir sene başçavuş muavinliği yapmak zorundaydı.

Alaylı zabıt olmak isteyen küçük zabıtlar için gerekli koşul, altı senelik muvazzaflık süresi ve bir sene çavuş veya başçavuş rütbesi ile küçük zabıt olarak görev yapmasıydı. Her terfi için bir de imtihan bulunmaktaydı. Mülazım-ı sâni vekili

⁹¹ A.g.e., s.34

olmak isteyen alay çavuşu veya başçavuş, nefer ve bölük talimleri ile bölük idaresi, koğuş, karakol, ahır yönetimine ilişkin hükümler üzerinden imtihana tabii tutulacaktı.

Boş kadroların doldurulması için öncelikle birlik içinde terfi aşamasında ki küçük zabitler değerlendirildikten sonra hala boş kadrolar mevcut ise;

“Onbaşidan yüzbaşı rütbesine kadar terfi’i edecek personel için kendi alaylarında değerlendirme yapılıyordu. Bir üst rütbede kadro boşluğu oluştuğu zaman o bölük komutanının kadro boşluğunu tabur aracılığıyla bağlı olduğu alaya bildirmesi ve alay komutanının emri ile terfi süreci başlıyordu. Öncelikle kadro boşluğu meydana gelmiş olan bölükte asgari rütbe bekleme süresini tamamlamış personel varsa bunların isimleri ve nitelikleri bir evraka kaydedilerek değerlendirme sırasında kullanılmak üzere hazır ediliyordu. Eğer o bölükte uygun nitelikte personel yoksa tabur çapında inceleme yapılıyor, eğer taburda da yoksa alay çapında, alayda da yoksa çevre alaylar çapında inceleme yapılarak boş olan kadroya uygun adaylar belirleniyordu.”⁹²

3.2.2. Küçük Zabit, Elbise ve Rütbeleri

“Elbise-i Askeriye Nizâmname” 18 Haziran 1909 tarihinde kabul edilmiş olup küçük zabitler ve üzerindeki rütbelere haiz rütbeli personelin aynı tür kumaştan yapılmış elbiseler kullanımını başlatmıştı. Nizamnameye göre küçük zabitler şayak kumaştan elbiseler kullanmaktaydı. Pantolon olarak yine şayak kumaştan yapılmış düz veya triko pantolonlar kullanıyorlardı. Sınıfların hareket imkânını kısıtlamayacak farklı dört tip pantolon kullanılmaktaydı

Küçük Zabit Mektebi Nizamnamesi, küçük zabitlerin taşıyacakları rütbelerle ilgili bilgiler de içermekteydi. Nizamnameye göre ceket koluna takılan rütbeler onbaşı ve küçük zabit işaretleri şekil olarak aynıydı. İlk bakışta sınıfının tespit edilebilmesi amacıyla her sınıfa bir renk tahsis edilmişti. Askeri Elbise Nizamnamesine göre redif askerleri de dahil olmak üzere piyade, sanayi ve itfaiye sınıfları koyu yeşil, süvari sınıfı açık ve parlak gri renginde, topçu sınıfı koyu

⁹² Geçer, Kadir Türker, XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusu’nda Rütbe Terfi Uygulamaları Ve 1870 Tarihli Terfi’-i Rütbe Nizâmname, içinde **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:19, ATASE Daire Başkanlığı Yay, 2012, Ankara, s.1-43

lacivert, mitralyöz yeşil, istihkam sınıfı mavi, şimendifer açık mavi, nakliye sınıfı turuncu, sıhhiye sınıfı ise siyah renkli rütbe işaretleri taşıyacaklardı.

Rütbeler her iki kolda kolun iç ve dış dikiş yerleri arasında ve kolun üst kısmında yer alacak şekilde takılacaktı. Rütbe üzerindeki şeritler bir santimetre yedi milimetre genişliğinde her sınıfın kendi renginde olacak ve her iki kola takılacaktı. Biri on santimetre toka bulunan kol yırtmacının üst çizgisine şeridin alt kenarı gelmek üzere yırtmaca dik yani kol kenarına sınır olacak şekilde dolayısıyla alt kol bilek kenarından on santimetre yukarisından başlamak üzere bulunacak diğeri dış yan dikiş yönünde yırtmacın üst kenarına sınır olacak ve iki kol düğmesi altında kalarak kol bilek kenarlarına kadar uzanacak ve ucu içeriye kıvrılacaktı.

Rütbe bu üst şeritlerin sayısından anlaşılacak, yalnız yan dikiş yönünde bulunan şerit aynı genişlikte olduğu halde tek bulunacaktır. Onbaşının bir, çavuşun iki şeridi olacak, şeridin bir tanesi yedi milimetre genişliğinde dar olacak ve ilk şeridin yukarisında olacaktır. Başçavuş muavini iki, başçavuş rütbeleri ise üç şeritli olacak ve şeritler arasında üçer milimetrelik boşluklar olacaktı. Birden fazla şeritli rütbelerde ikinci ve üçüncü şeritler birinci şeritten itibaren yukarı doğru konulacaktı. Bu rütbeler elbise miadı boyunca bir defaya mahsus olarak istihkak içerisinde verilmekteydi.

Yukardaki maddeler kışlık çuha ceketler için geçerli olup yazlık ceketlerin yıkanması gerektiği için rütbelerin gizli düğmelerle takılması gerekiyordu.

Kaputlar boz renkte olduğu ve bazı sınıf yaka renkleriyle benzerlik gösterdiği için küçük zabitlerin haiz oldukları rütbelerin aynısı, eni on milimetreyi geçmeyecek şekilde kenarı ince siyah, şeritleri de kiremit rengi turuncudan olacak şekilde yapılarak takılacaktı.⁹³

“18 Haziran 1909 tarihli “Elbise-i Askeriye Nizâmnâmesi” kara ordusu tarafından kullanılan üniformalarla ilgili olarak ilk defa yazılı bir düzenleme yapılmıştır. Söz konusu nizâmnâmede ve daha sonra yapılan düzenlemelerde küçük

⁹³ “Küçük Zabıt Ve Küçük Zabıt İbtidai Mektebi Nizamnamesi”, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul, 1327, s.49

zabitler rütbelerine yönelik ayrıntılı bir bilgiye ulaşılmamaktadır. Fakat yapılan düzenleme ile kolda taşınan rütbelere yerine, omuzda taşınan apoletlere geçilmiştir. Küçük zabit rütbeleri hakkında sadece “apolet” alt başlığının son bölümünde rütbelerinin eski usulde olduğu bilgisi yer almaktadır.⁹⁴

Küçük zabit rütbelerinin apolet üzerinde nasıl olacağı 1327 tarihli “Küçük Zabit ve Küçük Zabit İbtidai Mektebi Nizamnamesinde” tarif edilmişti. Tarife göre apoletin zemini küçük Zabit in sınıf renginde olacaktı, üzerine eklenecek genişliği 1 cm olan sarı sırma şeritler, rütbeleri ifade ediyordu. Apoletin çevresi 3 mm kalınlığında kırmızı ipek şeritle çevrelenmişti. Bir sarı sırma şerit çavuşu, iki şerit başçavuş muavini, üç şerit ise başçavuş rütbesi için kullanılıyordu. Ayrıca başçavuşların taşıdıkları kılıçların ve kasaturaların kabzasına kırmızı püskül takmalarına karar verilmişti.⁹⁵ (Bkz. EK XII)

3.3. KÜÇÜK ZÂBİTLERİN ÖZLÜK HAKLARI

3.3.1. Küçük Zabit Maaşları

Küçük Zabit Mektebinden çavuş olarak mezun olanlar ile altı sene mecburi hizmet etmeyi kabul ederek tezkere bırakan küçük zabitler rütbelerine göre aşağıda belirtilen maaşları alıyordu.

Çavuş	200 kuruş
Başçavuş	250 kuruş

Küçük Zabit mekteplerindeki iki senelik eğitim ve öğretim süresini tamamlayarak (bu iki sene nizamiye askerinin esas eğitim aldığı süre ile aynı miktardadır) mezun ve orduda altı sene hizmet etmekle mükellef olan Küçük zabitler okuldan mezun oldukları aydan itibaren yukarıda belirtilen maaşı alıyorlardı. Tezkere bırakarak yine altı sene mecburi hizmeti kabul eden küçük zabitler ise ancak kıtalarda yapılacak imtihanları geçerek yukarıda belirtilen maaşı alırlar.

⁹⁴Geçer, Kadir Türker, Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusu'nda Kullanılan Üniforma Ve Rütbelere, içinde *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, ATASE Daire Başkanlığı Yay., Şubat 2013, Ankara, s.121-183

⁹⁵“Küçük Zabit Ve Küçük Zabit İbtidai Mektebi Nizamnamesi”, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul, 1327, s.17

Nizamiye askerliği süresinde terfi etmiş veya edecek kıdemsiz küçük zabitler;

Bölük Emni	33 kuruş
Çavuş	38 kuruş
Başçavuşlar	57 kuruş alıyordu.

Kıtada tezkere bırakarak altı sene daha hizmet etmek şartıyla küçük zabıt olmak isteyenler tezkere bırakmalarına müteakip gerekli eğitimi almak üzere numune tabur ve alaylarına gönderilirdi. Burada bir senelik eğitim ve öğretimden sonra yeterlilik belgesi alanlar görevlerine devam etmek üzere geldikleri kıtalara geri dönüyordu. Yeterlilik belgesi alamayanların tezkere bırakmaları kabul edilmiyordu. Başarıyla kıtalarına iade edilenler mektep mezunu küçük zabitler gibi yukarda belirtilen maaşı alabiliyordu. Altı senenin sonunda tekrar tezkere bırakarak kıtada küçük zabıt olarak kalmak isteyenlere her üç senede iki mecdiye zam verilmekteydi.

Küçük zabıt asker koğuşlarından tahta bir bölümle ayrılan bir yerde veya iç kapı ile koğuşlara bitişik olan odalarda ikamet ediyordu. Yiyeceklerini ise ya aralarında ortaklaşa tedarik ediyor ya da bedelini ödeyerek birlik yemeğinden yiyorlardı.

Küçük Zabıt Mektebinden mezun olanlarla tezkere bırakarak okuryazar olan çavuşlarla, imtihan edilmeksizin başçavuş muavini ve başçavuş olanlar, kıtalarda mecburi olan altı senelik görev süresini tamamlayanlardan talep edenler jandarma sınıfına aktarılıyor ve Jandarma Zabıt Mektebine imtihansız kabul ediliyorlardı. Jandarma Zabıt Mektebinden mezun olanlar jandarma mülazım-1 sanisi olarak nasıp edilirdi.

Polis sınıfına geçmek isteyenler Polis Zabıt Namzedi Mektebine imtihansız olarak kabul olunur ve mektebi başarıyla tamamlayanlar polis zabiti veya Polis Namzedi Mektebinde ki başarılarının yüksekliğine göre polis veya polis komiser muavini nasıp edilirdi.

Levazım sınıfına geçmek isteyenler, levazım mektebinde gerekli eğitimi aldıktan sonra başarılarına göre levazım zabiti veya tabur kâtipi oluyorlardı. Tabur kâtipleri bundan başka bir şekilde yetişmiyordu.

Bütün kıdemli küçük zabıtlar bir sene ihtiyat zabıtları mektebinde eğitim görerek ihtiyat zabıtları olabiliyordu.

Bu kıdemli küçük zabıtlar arasında talep edenler, ordu bünyesinde bulunan sivil hizmetlerde (en az 300 kuruş maaşla) ve orduya ait fabrika, fırın, ambar ve benzeri kuruluşlarda çalışabiliyordu. Askeri kurum ve dairelerin müdürleri boş kadroları için altı senelik mecburi görev süresini tamamlamış küçük zabıtları taleplerini harbiye nezaretine arz ediyordu. Eğer bu taleplere yeterli başvuru olmaz ise o zaman dışardan personel tedariki yoluna gidiliyordu.

Bu görevlerin yanı sıra saray ve müze muhafızlığı ve posta telgraf memurluğunda koruculuk, tahsildarlık hizmetlerinde, şimendifer ve şirket idarelerinde, belediye hizmetlerinde öncelikle istihdam olunurlar. Bu hizmete geçmek isteyen küçük zabıtlara ait yeterlilik belgeleri (diploma ve sınav bilgileri) sicil kayıtları geçiş yapacakları kurum ve müesseselere verilirdi.

Tezkere bırakarak 9, 12, 15 sene hizmet eden küçük zabıtlar da altı sene hizmet eden küçük Zabıtlar gibi bu hizmetlere girebiliyorlardı. Fakat ellinci maddede ismi geçen maaşlı memuriyetlere atananların emeklilik maaşları kesiliyordu.

3.3.2. Küçük Zabıtlar Emeklilik Sistemi

Osmanlı Devletinde emeklilik sistemi, kurumların sistemli bir şekilde çalışmaya başladığı dönem olarak bilinen Tanzimat Fermanı sonrasında başladı. Devlet çalışanları arasında emeklilik hakkını elde eden ilk memurlar ordu bünyesinde görev yapan kişilerdi. İlk olarak 1865'te kurulmuş olan Askerî Tekâüt Sandığı'nın amacı bütün askerlerin emeklilik sistemini düzenlemek amacını taşıyordu. Sandığın çalışma sistemini anlatan ilk nizamname 1869 tarihinde yayımlanarak kullanıma girmiştir. Nizamname son olarak 1881 senesinde güncellenerek kara kuvvetlerinde görev yapmakta olan askerlerin faydalanacağı şekilde düzenlenerek Asâkir-i Berriye Tekâüt Sandığı adını almıştır.⁹⁶

⁹⁶ Özger, Yunus, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kara Ordusu'nda Emeklilik İşlemlerine Dair Yapılan Düzenlemeler ve 1881 Tarihli Tekâüt Kanunnamesinin Tahlili", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, No.30, 2011, s. 201

Sandık için hazırlanan nizamnamede küçük zabıt ve rütbece altında bulunan onbaşı ve erlerden nizamiye, ihtiyat ve redif hizmetlerini aralıksız yerine getirerek tezkere alıp memleketine dönen askerler için askerlik hizmeti esnasında buldukları son rütbede aldıkları maaşı ömürleri boyunca devam edecek şekilde bir “Emekdâr” maaşı tahsis edilmişti.⁹⁷

Fakat nizami askerlik süresini tamamlayıp tezkere bırakarak orduda hizmete devam eden küçük zabıtlar için söz konusu nizamnamenin otuz dördüncü maddesinde “Yirmi sene bila fasıla silah altında ifa-yı hizmet i askeriye eyleyen silâhendaz neferat-ı askeriyye rütbe-i hazıresi maaşıyla tekaüd edilir” denilmişti. 21 Temmuz 1330 tarihli Harbiye Nazırı Enver Paşa imzasıyla kaleme alınan ve meclise gönderilen bir yazıda, 1 Mart 1330 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren ve küçük zabıtlar ve efrad maaşında düşüşe neden olan kunun hakkında değerlendirmeler yapılmış ve söz konusu kanunda tadilat yapılması istenmişti. Yazıda orduya yirmi sene müddetle aralıksız olarak hizmet etmiş olan bu efradın hizmet süresinin bir mükâfatı olarak 50 kuruştan az olmaması talep edilmişti.⁹⁸

⁹⁷ Özger, Yunus, a.g.m., s. 221

⁹⁸ BOA, BEO 004290_321728_002_001 Askeri Tekâüd ve İstifa Kanununda tadilat yapılması ve yirmi sene müddetle ifayı hizmet eden küçük zabıtan maaşının miktar-ı asgarisinin elli kuruştan düşük olmaması...

SONUÇ

Modern ve düzenli ordular, ihtiyaçları merkezî yönetimlerce sağlanan ve tek karargâhtan çıkan emirlerle hareket eden birçok çarktan oluşan bir savaş makinesi haline gelmişlerdi. Avrupalılar tarafından ordunun omurgası kabul edilen küçük zabitler bu savaş makinesinin küçük fakat sağlıklı çalışmasını sağlayan çarklarıydı. Harbe hazırlanan bir askerin kışlaya adım attığı andan, en temel ihtiyacı olan eğitim sahasına çıktığı zamana kadar ihtiyaç duyduğu her konuda sistemin yürütülmesini sağlayan küçük zabitler on sekizinci yüzyıldan itibaren ordularda aktif ve önemli işler yapmaktaydı. Üstelik üstlendikleri görevdeki başarılar bünyesinde orduların zafer kazanmasını kolaylaştırıyordu. Dönemin ordularında zabit ihtiyacının karşılanması noktasında küçük zabitlerin bir zabit kaynağı olarak değerlendirildikleri de unutulmamalıdır.

Fakat ihtiyaç duyulan zabit miktarının güç geçtikçe artması ve Küçük Zabit Mektebinden mezun olma aşamasına gelmiş olan adayların başarılı olmaları sebebiyle zaman zaman mektepten zabit rütbesi ile mezun edilerek göreve atandıkları dönemler de olmuştur.

“Kağıthane’de açılan mektepte tahsil görmüş ve bilâd-ı harrede zabit olarak ifayı hizmet edebilecekleri anlaşılmış olan bâlâda esamisi muharrer 150 küçük zabitin isimleri hizasındaki meşrûhat vücud seksen beşinin 14. Kolorduda, otuz beşinin müstakil Asir Fırkası’nda ve otuzunun da Hicaz Fırkası’nın Hicaz ile Asir ve havalisinde bulunan kıt’aatında altışar sene istihdam olunmak üzere uhdelerine piyade mülazım-ı saniliği rütbesi tevcih kılınmıştır.

İş bu irade-i seniyyenin icrasına harbiye nezareti me’murdur. 01 Ağustos 1329 ”⁹⁹

Osmanlı Ordusu da 1826’dan itibaren oluşturduğu yeni ordu teşkilat yapısı içinde küçük zabitelere yer vermiştir. 1826’dan, 1905’te açılacak olan Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mekteplerine kadar herhangi bir okul eğitimine tabii tutulmayan küçük zabitler kışlalarda tesis edilmiş olan alay mekteplerinde yetiştiler. Mekteb-i

⁹⁹ BOA.İ.HB.138 “Kağıthane de açılan mektepte tahsil görmüş ve zabit olarak ifa-yı hizmet edebilecekleri anlaşılmış olan balada esamisi muharrer 150 küçük zabitin piyade mülazım-ı saniliği rütbesi ile...”

Harbiye'nin ordunun ihtiyaç duyduğu kadar zabıt mezun edemediği düşünülürse Küçük Zabıt Mekteplerinin geç açılmasının alaylı zabıtların okuryazarlık ve hesap bilmezlik noktasındaki eksikliklerinin de sebebi olmuştur.

Fakat şu bir gerçek ki Osmanlı Ordusunda zabıtlarının eğitimi üzerine kafa yoranlar küçük zabıtların eğitilmesi meselesini yeterince önemsememişlerdi. Yeni ordunun kurulduğu ilk zamanlardan itibaren dönemin zafer kazanan ordularını kendi sistemi için örnek alan Osmanlı Ordusu, küçük zabıtların eksikliğini hangi sonuçları doğuracağını hesap edememişti. Satuben tarafından hazırlanan ve Prusya deneyimlerini de içeren talimname incelendiğinde, modern orduların kuruluşu aşamasında kışla komutanının yanında oluşturulan ve küçük zabıtların komutanı olan birlikteki en kıdemli başçavuş, askerlerin eğitimi, kışlanın güvenliği gibi önemli sorumluluklar taşıyordu. Karargâhta yer bulan küçük zabıtların ihtiyaçları da doğal olarak görünür hale geliyordu. Prusya'nın ilk küçük zabıt okulunu 1825'te açmış olduğunu düşünecek olursak, 1882'den itibaren Prusya'dan gelen heyetler ile çalışmalar yapanların konuyu yeterince önemsemediğini anlayabiliriz. Bu olumsuzluklardan askerî mecmualarda küçük zabıtların nasıl yetiştirilmesi gerektiğine dair yazılar kaleme alan küçük bir zabıt grubunun endişe duyduğu ihtimal dâhilindedir.

Okuryazarlık oranı oldukça düşük olan bir toplumdaki, talimname okuyan, hesap yapabilen küçük zabıtlar yetiştirmek önemli bir işti. Fakat her ne kadar samimiyetle çalışılırsa çalışılsın, oldukça geç kalınmış bir hamleydi. Farklı yöntemler ve eğitim merkezleri açarak yetiştirilmeye çalışılmış olsa da Osmanlı Ordusu hiçbir zaman ihtiyaç duyduğu sayıda küçük zabıte sahip olamayacaktı. Osmanlı Devleti bunun sonuçlarını Balkan Savaşlarında en acı şekilde deneyimlemiştir. Balkan Savaşı esnasında cephede görev yapan Yüzbaşı İzzet Çalışlar tuttuğu günlüğe küçük zabıt sayısının azlığından yakınan notlar alıyordu.

1909'da açılan Küçük Zabıt Mekteplerinden mezun olan pek çok küçük zabıt aldıkları eğitimin karşılığını dönemlerinde girilen harplerde vermişlerdir. Son dönem mezunlarının büyük çoğunluğu ise zabıt olarak Birinci Dünya Savaşı boyunca

cepheden cepheye koşmuş, büyük savaş sonrası Anadolu topraklarında verilen milli mücadele ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun altına imzalarını atmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

1 Birincil Kaynaklar

1.1 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri

Âmedî Kalemî Belgeleri

Mühimme Kalemî Belgeleri

Sadâret Mektubî Kalemî Belgeleri

Sadâret Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî (Odası) Belgeleri

Sadâret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler

Cevdet Askeriye Belgeleri

Cevdet Dahiliye Belgeleri

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Belgeleri

İrade Dahiliye Belgeleri

İrade Meclis-i Mahsus Belgeleri

İrade Mesail-i Mühimme Belgeleri

İrade Meclis-i Vala Belgeleri

Meclis-i Vala Evrakı

Şura-yı Devlet Evrakı

Yıldız Esas Evrakı

Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat

Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı

Yıldız Perakende Evrakı Şura-yı Devlet Maruzatı

1.2 Kânunnâmeler

Piyadeye Mahsus Hidemat-ı Dahiliyye Nizamnamesi, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1332

Askeri Tekaüd ve İstifa Kanunnamesi, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1325

Elbise-i Askeriye Nizamnamesi, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1325

1.3 Gazeteler ve Dergiler

Asker, Sayılar : I : 1-3, 13-16, 21, 25 (21 Ağustos 1324-gün/ay yok 1325).

Başcavuş (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: NS0212

Bir Cümle Avrupa Ordularında Küçük Zabitanın Vücuda Getirilmesi İkmali ve Yetiştirilmesi, Ceride-i Askeriyye, 18 Safer 1327-26 Şubat 1324 No:25

Cerîde-i Askeriye (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: NS0293

Haftalık Risale-i Askeriyye, 28 Kanunuevvel 1324, Selanik

Mecmua-i Askeriye (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: NS0138

Mecmua-i Fünun-i Askeriye (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: NS1284

Müdâfaa-i Milliye (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: NS1545

Nevsâl-i Askerî (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: Bel_Osm_O.02080

Ordu ve Donanma

(İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: NS1648

Salname-i Askerî

(İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No:
Takvim_154, SLN_039-01, SLN_039-02, SLN_039-03, SLN_039-05, SLN_039-06, SLN_039-07, SLN_039-08, SLN_039-09, SLN_039-10

Şehbal Mecmuası

(İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar) Demirbaş No: SR_01669

Takvim-i Vekayi

Ankara Üniversitesi Gazeteler Veritabanı

1.4 Seyahatnâme ve Hatıratlar

MUDRA, V.,

“Goltz Paşa’nın Hatırası ve Hal Tercümesi”, Çev. Pertev Demirhan, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Basımevi, İstanbul 1953

Peker, Nurettin,

Tüfek Omza, Yay.Haz. Doğan Kitap, İstanbul,2009

Süerdem, İsmail Hakkı,

Anılarım (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e), Der. Orhan Avcı, Bilge Yayınevi,Ankara 2004

2 Araştırma ve İncelemeler

Alkan, Ahmet T

II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, Ufuk Kitapları, 2001, İstanbul

Bal, Ali,

Der-Saadet (İstanbul) Piyade Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mektepleri, içinde Askerî

Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, Aralık 2013, Sayı: 22, s. 54-87

Börekçi, Günhan,

A Contribution To The Military Revolution Debate: The Janissaries Use Of Volley Fire During The Long Ottoman–Habsburg War Of 1593–1606 And The Problem Of Origins, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Volume 59 (4), 407–438 (2006)

Birinci, Ali,

“31 Mart Vak’ası’nın Bir Yorumu”, içinde **Türkler Ansiklopedisi (Cilt 1)**, Ankara, 2002, Cilt XIII

Bjornstad A. W.

Gahlen, Gundula, “Rolle und Bedeutung des Adels im Bayerischen Offizierskorps 1815-1866” içinde, **Arbeitskreis Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit e. V Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit**, Ed. Gundula Gahlen, Carmen Winkel (Hrsg.)

Bell C. W. Bowdler

The Military Revolution II: Eighteenth Century War” İçinde **The Oxford History Of Modern War** Editör Charles Townshend, Oxford, Oxford University Press, 2000

Charles Townshend

“Introduction: The Shape of Modern War” İçinde **The Oxford History Of Modern War** Editör Charles Townshend, Oxford, Oxford University Press, 2000

Childs, John

“The Military Revolution I The Transition to Modern Warfare” İçinde **The Oxford History Of Modern War** Editör Charles Townshend, Oxford, Oxford University Press, 2000

Çadırcı, Musa,

Tanzimat Sürecinde Türkiye “Askerlik”, der. Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yay., 2008

- Ankara
- Exner, Lt.Col.,
The German Army içinde “**The Armies Of To-Day A Description Of The Armies Of The Leading Nations At The Present Time**”, Harper&Brothers Publishers, New York, 1893, s. 99-160
- Freston, Richard A
Perspectives in the History of Military Education and Professionalism, United States Air Force Academy, Colorado, 1980
- Geçer, Kadir Türker
XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları Ve 1870 Tarihli Terfi’-i Rütbe Nizâmnâmesi,içinde **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:19, ATASE Daire Başkanlığı Yay, 2012, Ankara
- Geçer, Kadir Türker
Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma Ve Rütbeler,içinde **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:21, ATASE Daire Başkanlığı Yay., Şubat 2013, Ankara
- Goodenough, W.H., Dalton, J.C
The Army Book For The British Empire, A Record Of The Development And Present Composition Of The Military Forces And Their Duties In Peace And War, By Harrison And Son's, London,
- Hogan, David W., v.d.
“The Story Of The Noncommissioned Officer Corps : The Backbone Of The Army”, Center of Military History United States Army Washington, D.C., 2007
- Marly, Mathieu, Lembré, Stéphane
« À l’école du régiment. Instruction, culture scolaire et promotion dans les rangs de l’armée française au XIXe siècle », Revue d'histoire du XIXe siècle [En ligne], 48 | 2014, mis en ligne le 17 septembre 2014, consulté le 19 août 2019
“Tanzimat Sonrası Osmanlı Kara Ordusu’nda

- Özger, Yunus, Emeklilik İşlemlerine Dair Yapılan Düzenlemeler ve 1881 Tarihli Tekaüt Kanunnamesinin Tahlili”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, No.30, 2011, s. 201
- Schneid, Frederick C. “Napoleonic conscription and the militarization of Europe?” **Conscription in the Napoleonic Era A revolution in military affairs?** ed. Donald Stoker, Frederick C. Schneid and Harold D. Blanton, Taylor & Francis e-Library, 2008
- Tallet, Frank, “Soldiers in Western Europe, c.1500-1790” içinde **Fighting for a Living A Comparative History of Military Labour 1500-2000**, Ed. Erik-Jan Zürcher, Amsterdam University Press, Amsterdam 2013, s. 419-446
- Tekeli, Sadık, **Küçük Zabit Mektepleri (1909’dan Günümüze)** Ankara Üniversitesi TİTE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1987.
- Tokay, Gül, “Osmanlı’da Modern Devlet, Güvenlik Siyaseti ve Ordunun Dönüşümüne Dair Bir Değerlendirme” içinde, **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, der. Evren Balta Paker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2010
- Toprak, Osman, **Bir Astsubayın Kaleminde Astsubaylığın Tarihi**, Birleşik Matbaacılık, İzmir-2013.
- Türkmen, Zekeriya, **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1999
- Uyar, Mesut, Erickson, Edward J., **Osmanlı Askeri Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010
- Uyar, Mesut ve Hayrullah Gök, **Modern Alman Ordusunun Temelini Teşkil Eden Prusya Askeri Sisteminin Kuruluşu ve Olgunlaşması: 1640-1871**", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, (2003)
- Ünal, Uğur, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)**, Genkur. ATASE

- Bşk.lığı Yay., Ankara, 2008
- Yaramış, Ahmet, “Osmanlı Ordusunda Çocuk Askerler Meselesi (Talihane-i Sıbyan)” içinde, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2006
- Yeşil, Fatih, “Nizam-ı Cedid Ordusunda Tâlim ve Terbiye” içinde **Tarih Dergisi**, Sayı 52, (2010/2),
- Yıldırım, Oktay, **Astsubay Hakkında Herşey**, Kaynak Yayınları, İstanbul-2016.
- Yıldız, Gültekin, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum, 1826-1839**, Kitabevi, İstanbul, 2009
- Yıldız Gültekin “On Yıllık Harp ve Seferberlik”, İçinde **Dünya savaş tarihi: Osmanlı askerî tarihi : Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri: 1792-1918**, Editör Gültekin Yıldız, İstanbul, Timaş, 2013
- Yıldız, Gültekin, **Osmanlı Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)**, Doktora Tezi, İstanbul,2008
- Yıldız, Gültekin, “Askerî Düzenlemeler”, içinde **Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (1703-1876)**, Anadolu Üniversitesi Matbaası, Eskişehir, Ocak 2013
- Wilkinson, Spenser **The French Army Before Napoleon** Calerendon Press, Oxford, 1915
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı “İdarî ve Askerî Teşkilat”, içinde **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt 5. Kısım. (1793-1908)**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No:2, Gnkur.Basımevi, Ankara,, 1978
- Astsubay Okulları Tarihi**, KK EDOK K.lığı Yay. Ankara, 2009

The Armed Strength Of The German Empire, Harrison And Sons, St. Martin's Lane, London, 1888

“American Military History“ Department Of The Army ROTC Manual 1607-1958 U. S. Government Printing Office Washington 25, D.C.

EKLER

نزد الہام و فد جناب ملوکا ندر نہ نقیض مستحق اولینی اوزره اونجا سید و چا و شدون مرکب کوجک جنابطان عسکرلکک روحی بنا پسنده در ایچی سنسی احتیاط چیتا بلان مدت نظام نیک سلاح القہ بونفخر خصصی اوج سنسی کوجک جناب نیشدرمک کاغذ و کلدر .
 بولکفا بئرلکک سوار بیدہ و علی المظفری لہر مجیدہ دکھا ز بارہ حس الفتحہ در . عسکرہ داخل اولان برنفر انجہ استیال اولنجنہ بر مقدار عسکرلکک ادرہ نیشدرمک در کار اولدیغندن بلوکلرہ بونزلک اونباشی و چا و سہ نفر لایم کلوب نصندن بر قایح وقت حکمہ بر ہما ایشیل تنگرمسی ادرہ احتیاط و بالاولرہ ردیف نقل اولنکلمہ کیندنہ احتیاط و ردیف لہا بولری تشکیل ایدن افرادن ہماہنگمان القہ بر قایح و اوجدہ بریدہ اونباشی رتیبی جاٹ بولنہ بورکر ادرہ اولر ایچون عسکرلکک نقطہ نظرندن انج بونک نماز برون بریدہ بودر .
 مدت نظام بری تقیض بچلک مجبوریتندہ بونشان کھر عسکری دولت بولکا چارہ ساز اولر چوہ تباہری مطالعہ ایدہ کک کبس کوجک جناب نیشدرمک بچلک بر مکتب و کبس مکتب اولر چوہ و چہد ابروجہ بر لہا بورتشکیل و کسبیدہ مدت ردیف سن تقیض ایدہ کک سلاح القہ کونہ نظام نیک ایکی سہ دکھا تمہیدیدہ و قرعہ اصولیدہ استیال نظرندن اولایدہ البقویہ کی تسمہ مجبور اولمشد در .

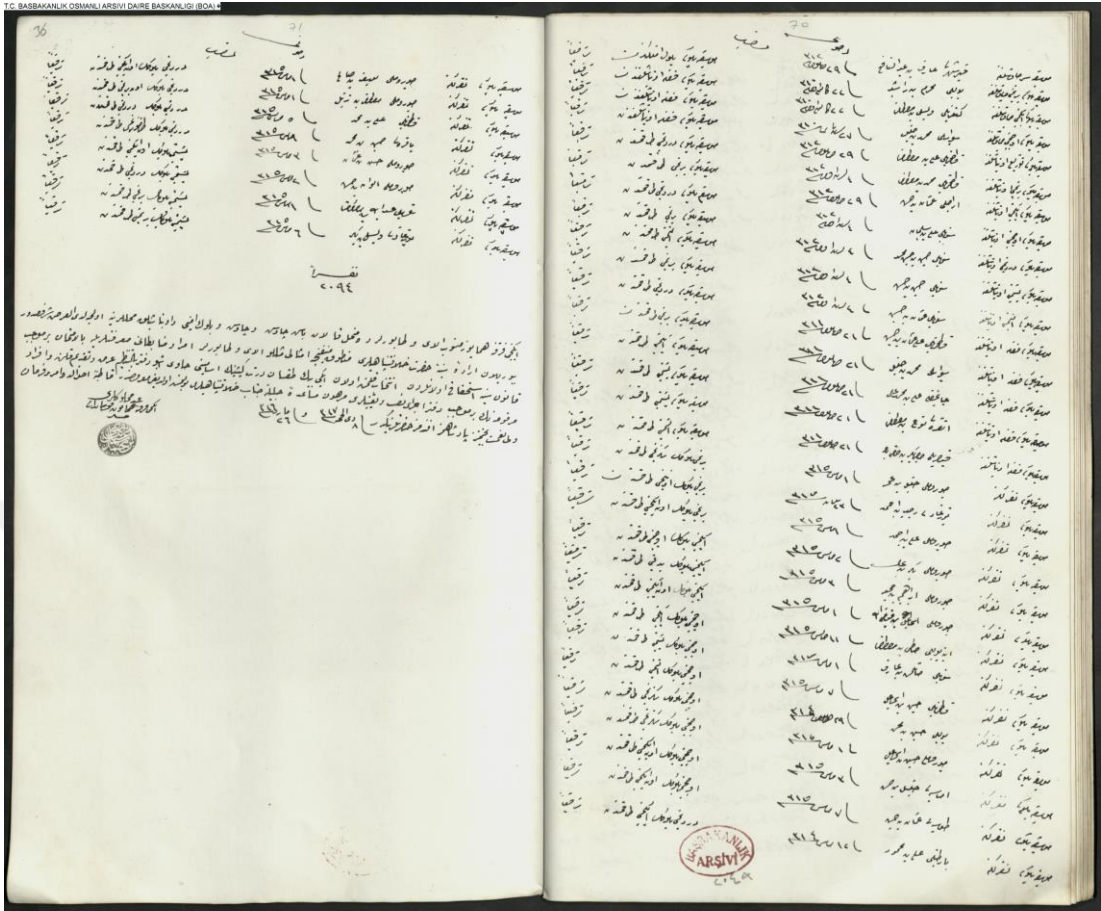
ار دوی لہا بولنرندہ ہنوز بوبدہ بر اصول وضع اولنکلمہ بھندن دیکر مفصص لایحی لہا کازہ مدہ مجیدہ اولیلر نیک تبدیل اسمیلہ نظام اولیلرندہ تعلیمی سئس کوجک جنابطانک معلوما کسز لغاری اساسہ بنا ایلمس و سید سید بوجال چارہ ارنشیر لوزہ کھنر ایدلر بئندن افراد اولدر لرندن و باخود مکتب لہا بورتہ قرعہ ایدہ الرچوہ استیال نظرندن کوجک جناب نیشدرمک بر چہد آجیلیم خصصہ دائرہ اجرائی مذاکرات اولنجا ایچون بر قومسیون خصصہ امر و جوار بولرس منوط امر و فرمان جناب خلایفہ بنا لہا یارن

بومشمہ اولضیہ اولبایدہ و قاطبہ احوالہ امر و فرمان حضرت ولی الامر اقدقندر لہا تہر تہر لہا
 با و دارم قولری

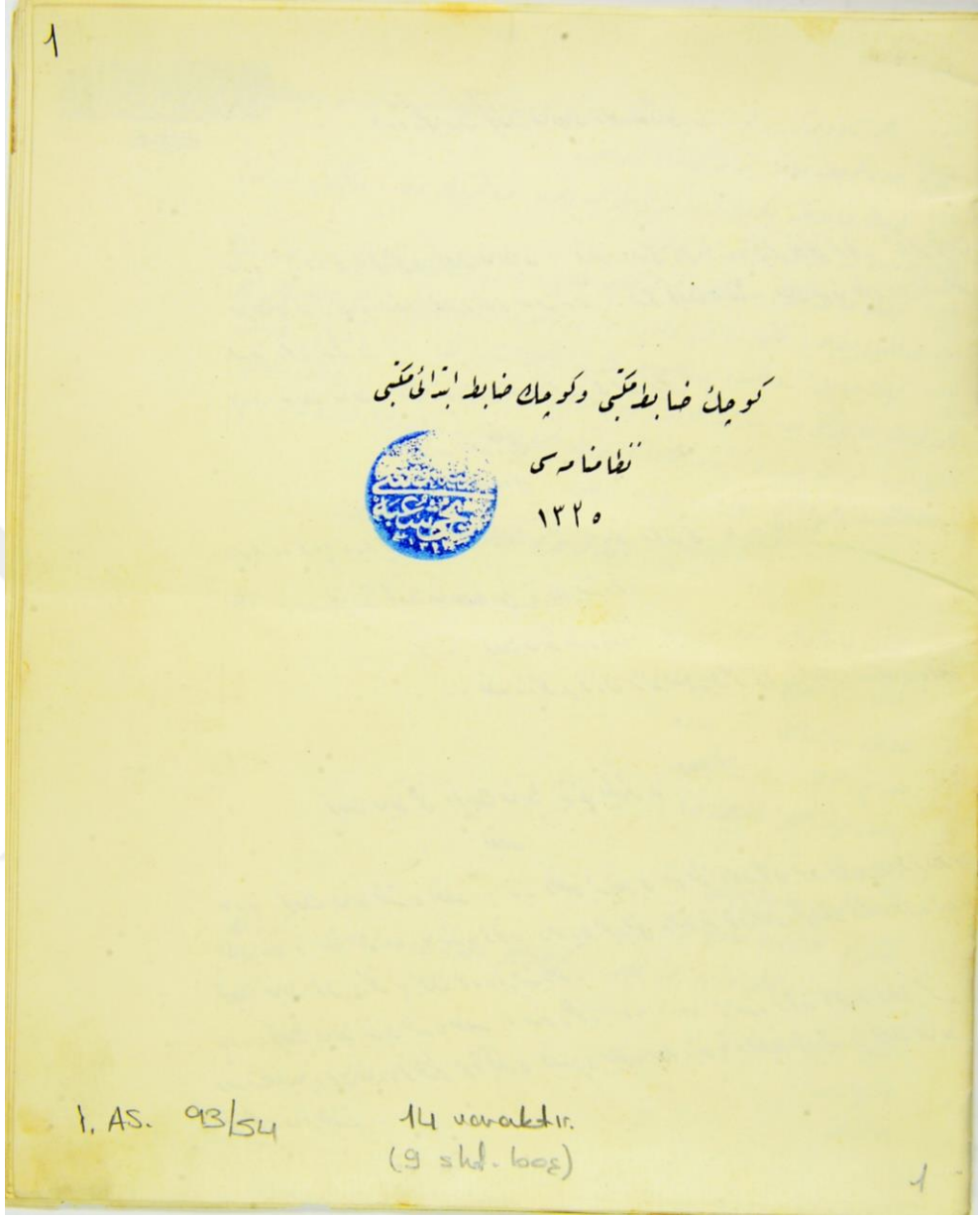
Y.EE.139 / 48

Y.EE.00139

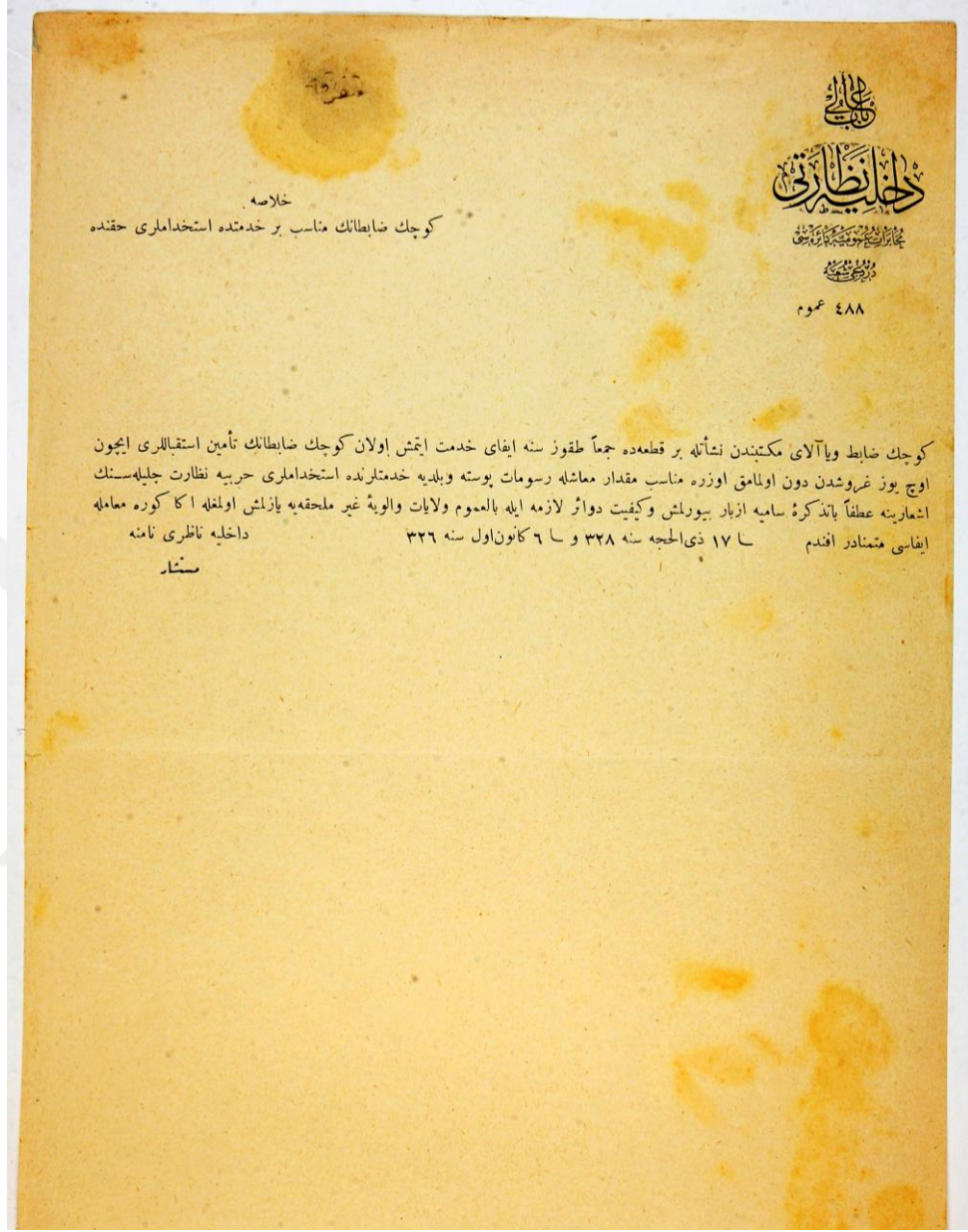

Y.PRK.ASK.00160.00022.001

(EK IV) BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 160, Gömlek No:22/035

(EK V) BOA, İ.AS., Dosya No:53, Gömlek Sıra No:54

(EK VI) BOA, DH.HMŞ. Dosya No:23, Gömlek No: 26

(EK VIII)

**Küçük Zabıt İptidai Mektebi ve Küçük Zabıt Mektebine Duhül Olmak
İsteyenlere Tanzim Olunacak Tercüme-i Hâl Varakası**

MÜLAHAZAT *	Mektebe Girmezden Evvel Nereye Devam Ettiği	Din ve Mezhebi	Ebeveyninin Elyevm Mukim Oldukları Mahal	Pederinin İsmi, Mahlası, ve Bir Lakabı Varsa Lakabları Ebeveyninin Elyevm Berhayat Olup Olmadıkları	Mahalli Tevellüdü	Tarih i Tevellüdü	İsmi ve Mahlası
-------------	--	----------------	---	--	-------------------	-------------------	-----------------

* İş bu mülahazat hanesi tercüme-i hal varakasını tanzim eden merci memurunun mütalaatına münhasırdır. Mesela Ahmedin vücud, akıl ve terbiye ve tahsilce kabul şeraitine tevafuk ettiği ve görünüşte küçük zabıt mektebine kabulü münasip olacağını mütalaa kılınmaktadır.

(EK IX)

TABİP RAPORUNUN NUMUNESİ

Küçük Zabit İptidai Mektebine talebe olan ahmed bin mehmedin muayenesinde bünyeye sağlam, boyu ve göğüs genişliği derece i matlubede göz, kulak ve lisanında arıza olmadığı ve aranan bir hastalıkla ma'lül görülmediği cihetle küçük zabit ibtidai mektebine (küçük zabit mektebine) kabule şayan olduğuna mübeyyen iş bu rapor ba intizam takdim kılındı.

DOKTOR

Boy : 126,5 santim

Deveran ı göğüs genişliği 72,5 santim.

(EK X)

Küçük Zabitan İbtidai Mektebine Kayd Ve Kabul İçin İstid'a Numunesi

Küçük Zabit ve İbtidai mektebi hakkında neşr ve ilan edilen şerait ve mükerrerat vechle mezkur mektebde ikmal-i tahsil eyledikten sonra küçük zabit mektebine nakil ile oradaki tahsilimi bila-ikmal ordulardan her hangi birinin kıtaat-ı nizamiyyesinde ekalli altı sene ifayı hizmet edeceğimi ve herhangi bir sebepten dolayı taahhüdnameyi ifadan istinkaf eylediğim halde Küçük Zabit İptidai Mektebinin her senesi için yirmi lirayı Osmaniye tediyeğine amade bulunacağımı arz ile ebeveynimin (vasimin, velimin) tasdikine iktiran eden iş bu istid'anın muamele-i lazımesinin ifasına müsaade buyrulmasını temenni ederim.

“İzmir redif fırkasının taburu dairesinden taburunun..... karyesinden Mehmed Emin Bin Hüseyin. (İmzaya aid lakabı var ise ilave edilecektir)

Peder veyahut valide veyahut velisi imza veya mührü

İş bu istidnâmedeki taahhüdât tarafımızdan dahi kabul ve tasdik olunur.

Baladaki imzalar mühürler eshabının olduğu tasdik olunur.

Yüzbaşı

(EK XI)

Küçük Zabitan Mektebine Kayd ve Kabul İçin İstid'a Numunesi

Küçük zabıtlar mektebi hakkında neşr ve ilan edilen şerait ve mukarrerat mucibince işbu mektebde ikmal-i tahsil ile orduların herhangi birinin kıtaat-ı nizamiyesinde ekalli (en az) altı sene ifayı hüsn-ü hizmet edeceğimi taahhüd eylediğimden ebeveynimin (vasimin, velimin) hüsn-ü rızasını iktiran eden işbu istidâmın tervicine maada buyrulmasını istirham ederim. İş bu istid'amedeki taahhüdât tarafımızca dahi kabul ve tasdik olunur.

Peder veyahut valide veyahut velisi imza veya mührü

İş bu istidnâmedeki taahhüdât tarafımızdan dahi kabul ve tasdik olunur.

Bâlâdaki imzalar mühürler eshabının olduğu tasdik olunur.

Yüzbaşı

(EK XII)

ELBİSE NİZAMNAMESİNE İLAVE EDİLMEK ÜZERE

Küçük Zabit an apoletlerinin zirdeki eşkal mucibince rütbesinin sınıf-1 muhtelifeye mahsus renklere olmak ve yalnız başçavuşların kılınc ve kasaturalarına bir kırmızı püskül taalluk olunması muvaffak görülmüş olmağla elbise nizamnamesine zeylen idhaliyle şimdiden tatbik eylemek üzere lazım gelene tebligat edilmiştir.

1 cm genişliğinde sarı sırma şerit,

3 mm genişliğinde kırmızı ipek şerit,

Apoletlerin rengi her sınıfın kendi rengidir.

سہ ۱ شعبان ۸ صالی ﴿ ۱۰ تموز ۱۳۲۸ نومرو - ۱ ﴾

صاحبی: مفوم
ادارہ خانہ سی: باب عالی جادہ،
سندھ دائرہ مخصوصہ
مورادارہ و تخریر برہا، بچون ادا،
رہ خانیہ نامہ مراجعت ابدلیدر،
سنہ لکی ۴۰ آئی آبی ۲۲
بر آبی ۳ بچ غروشدہ
نسخہ سی برغروشدہ

بوستہ پولی نقصان و برلش
مکتوبار قبول ابدلیدر،
اعلاناتک بہر سطر ندق ۳ تکرری
جانندہ ایکی غروش آلنور

باش جاوش

Bach-Tchavouch
REVUE
Militaire illustrée
POUR
Les sous officiers
Avenue Bab-ij-ali
CONSTANTINOPLE

مطالبہ عسکرہ طلبہ سندھ
صنوف مختلفہ کرمیک ضابطہ مخصوص مصر
ہفتہ وار عسکرہ رسالہ در۔

غایت آجیق برسان ایلہ بڑاشن مساکمزہ موافق آثارہ صحیفہ لرمس کشادہ در، درج ابدلیدر مقالات و رسم
و قطوغرافر اعادہ اولنیز .

۱۰ تموز عید ملیسی « باش جاوش » سلاملاز و عموم عثمانیلرہ تبریک ایدر .

BELEDIYE KUTUPHANESI
No. 104

ولی عهد سلطنت عثمانی بوسف عبدالرین
انندی حضرترلی
ولادتلی: ۲۱ صفر ۱۲۷۴

مسما: نرک خلیہ سی، عثمانیلرک پادشاهی،
قوماندان اقدس واعظ مسز سوکیلی سلطان
محمد خان خامس انندی حضرترلی
ولادت مایو بولری: ۲۱ شوال ۱۲۰۰
جلوس مایو بولری: ۲۱ نیسان ۱۳۲۵

عرض اعتذار: عید ملی بہ نشد برک اوزرہ مجاہد ایلہ ترتیب ابدلان اشبوندہ مزک نوائصنی تعاقب ایدہ چک
نسخہ لرلہ تضمینہ چالیسہ جقمزی مع الاعتذار وعدہ ایلرز .

10 Temmuz 1328 tarihinde yayınlanmaya başlayan ve sadece küçük zabitlerin eğitimine mahsus konuları ele alan “BAŞÇAVUŞ” adlı mecmua